

**РЕПУБЛИКА СРПСКА
МИНИСТАРСТВО ЗДРАВЉА И
СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ**

**СТРАТЕГИЈА
УНАПРЕЂЕЊА ДРУШТВЕНОГ ПОЛОЖАЈА ЛИЦА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ
У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ
2010–2015.**

Бања Лука, јули 2010. године

УВОД

Расположиви подаци указују на то да међу становништвом Републике Српске живи знатан број лица са одређеном врстом оштећења, тј. инвалидитета. Према проведеним анализама, тај број се креће у границама свјетског просјека. Према подацима које износи Свјетска здравствена организација, око 10% становника једне земље могу се окарактерисати као лица са инвалидитетом. У складу са процјенама броја становника у Републици Српској, тренутно се број ових лица креће између 130.000 и 150.000. Тачан број ће се знати након провођења пописа становништва, који ће по први пут евидентирати одређене податке који се тичу стања инвалидитета грађана.

Узроци настанка инвалидитета различити су. То могу бити урођена оштећења, саобраћајне несреће, посљедице повреда на раду и отежаних услова рада, дјеловање експлозивних направа, ратна дејства, посљедице хроничних обољења, разни несретни случајеви и сл. У складу са узроцима настанка стања инвалидности, системи административног управљања препознају и различите категорије лица са инвалидитетом: инвалиди рада, ратни војни инвалиди, цивилне жртве рата и тзв. „нератни инвалиди“. Овакав приступ у класификацији лица са инвалидитетом заснива се искључиво на статусном одређењу њихових права и друштвених бенефиција. Насупрот томе, приступ заснован на верификацији права заснованих на степену функционалних стања и задовољавању стварних потреба представља изазов за будућу архитектуру система социјалне подршке лицима са инвалидитетом у Републици Српској.

Подаци о лицима са инвалидитетом у Републици Српској не прикупљају се на конзистентан начин и, самим тим, они су непотпуни и неуједначени. Бројност и карактеристике лица са инвалидитетом прате се путем остваривања појединих права у различитим системима социјалне сигурности. Број лица која остварују инвалидску заштиту у систему ПИО по основу права из Закона о раду креће се око 40.000. Број лица која остварују право на помоћ и његу другог лица по Закону о социјалној заштити је око 12.000. Број лица која остварују право на ортопедска помагала (свих врста) посредством Фонда за здравствено осигурање је око 30.000. Број дјеце која су евидентирана као дјеца са сметњама у развоју у складу са Законом о социјалној заштити креће се око 3.000. Број

корисника који остварују право на дјечији додатак из Закона о дјечијој заштити по основу инвалидитета дјетета креће се око 3.000.

Међу најуређеније системе инвалидске заштите свакако спада систем борачко-инвалидске заштите, који има најпотпуније податке о својој корисничкој популацији. Уједно, ова популација, заједно са цивилним жртвама рата, најбројнија је категорија лица са инвалидитетом у Републици Српској. Узроци њиховог инвалидитета су ратна дејства на територији Републике Српске, односно Босне и Херцеговине и Републике Хрватске у периоду од 1991. до 1995. године. Према подацима Министарства рада и борачко-инвалидске заштите, у Републици Српској постоји око 37.000 лица из ове категорије који су регистровани, односно којима је утврђен степен инвалидности и одређена права по том основу. Поред регистрованих, постоји и одређен број лица са неким видом тјелесног оштећења или психичког обољења, која званично нису добила статус лица са инвалидитетом. То се посебно односи на категорију лица која су боловала од посттрауматског стресног поремећаја (ПТСП) и чије посљедице су их довеле до стања инвалидитета.

Студије из области инвалидности које су претходиле изради стратешких докумената у овој области, како на нивоу БиХ, тако и на нивоу ентитета, допринијеле су бољем сагледавању стања и процеса у овој области. Оне су донијеле низ аналитичких података којима се јасније и потпуније анализира област инвалидности код нас.

Процес израде Стратегије за унапређење друштвеног положаја лица са инвалидитетом у Републици Српској

На основу Информације о усвајању Политике у области инвалидности, Влада Републике Српске је, на 110. сједници, одржаној 6. 02. 2009. године, Закључком број: 04/1-012-2-155/09. задужила Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске да именује радну групу за израду Стратегије за унапређење друштвеног положаја лица са инвалидитетом у Републици Српској (у даљем тексту: Стратегија) и да координише активности у процесу израде Стратегије између надлежних министарстава, и то: Министарства рада и борачко-инвалидске заштите, Министарства просвјете и културе, Министарства за породицу, омладину и спорт, Министарства за просторно уређење,

грађевинарство и екологију, Министарства управе и локалне самоуправе, Министарства индустрије, енергетике и рударства, Министарства за економске односе и регионалну сарадњу и Министарства финансија.

Министар здравља и социјалне заштите је Рјешењем број: 11/05-012-103/09. од 24. 03. 2009. године именовано радну групу за израду Стратегије и акционих планова за унапређење друштвеног положаја лица са инвалидитетом у саставу од 24 члана.

У процес израде Стратегије и акционих планова укључени су били као консултанти лица са инвалидитетом, представници организација лица са инвалидитетом и стручњаци из различитих области.

Документ Политике у области инвалидности у Босни и Херцеговини (у даљем тексту: Политика) настао је на основу сарадње Министарства вањских послова Босне и Херцеговине и Владе Финске, која је дефинисана уговором који је потписан 2006. године.

Документ Политике је припремљен 2007. године кроз пројекат „Подршка развоју политике у области инвалидности у Босни и Херцеговини“, у којем су учествовали представници Дирекције за економско планирање БиХ, Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Министарство рада и социјалне политике Федерације БиХ, уз техничку подршку Независног бироа за хуманитарна питања.

У изради су учествовали и представници других министарстава и јавних институција, лица са инвалидитетом, представници савеза удружења који имају статус од јавног интереса и представници удружења лица са инвалидитетом, представници невладиних организација, услужних дјелатности и приватног сектора.

Политика је документ којим се обједињују ставови лица са инвалидитетом и институција власти на основу инклузивних Стандардних правила Уједињених нација за изједначавање могућности лица са инвалидитетом и Конвенције Уједињених нација о правима лица са инвалидитетом.

Стандардна правила Уједињених нација о изједначавању могућности за лица са инвалидитетом Босна и Херцеговина је прихватила 2003. године и обавезала се да ће предузимати активности с циљем развијања свијести у друштву о лицима са инвалидитетом, њиховим потребама, те потенцијалима за њихово укључивање у друштвени живот. Примјењујући овај приступ генерално, а и појединачно по различитим секторима, усвојеном Политиком заговара се принцип који осигурава да су питања

инвалидности укључена на свим нивоима сарадње релевантних учесника, да постоје комплементарне компоненте које ће омогућити да лица са инвалидитетом равноправно учествују са осталима у сврху елиминације постојеће дискриминације лица са инвалидитетом.

Искуства Европске уније у погледу легислативе и праксе у области инвалидности од великог су значаја за Републику Српску и Босну и Херцеговину. Чланом 99. Споразума о стабилизацији и придруживању (поглавље „Сарадња у области социјалне политике“) тражи се да се осигура једнак приступ и дјелотворна подршка свим маргинализованим лицима и може укључити прилагођавање законодавства Републике Српске и БиХ у погледу услова рада и једнаких могућности за жене и мушкарце, лица са посебним потребама и за сва маргинализована лица.

Политике земаља у Европској унији поштују Стандардна правила Уједињених нација и користе их као основу за подршку и промоцију имплементације људских права.

Осим тога, члан 13. Амстердамског споразума представља правну основу законодавства ЕУ у вези са инвалидности. Тим документом је дефинисан механизам којим се, кроз консултације Европског парламента и једногласности Савјета министара, а на основу приједлога Комисије из наведеног акта, могу предузети одговарајуће акције у борби против дискриминације по основу пола, расног или етничког поријекла, вјерске опредељености, инвалидности, старости или сексуалне оријентације. Овим је отворен пут за низ антидискриминаторних пакета и у форми директива, регулатива, одлука и смјерница, као и разради европских планова акције у области инвалидности и у запошљавању. Посебно се наглашава обавеза да се питања инвалидности и равноправности полова обавезно нађу у свим развојним документима земаља чланица. Одговорност и обавеза земаља чланица јесте да прилагоде и примијене у законодавству ове принципе, те да о томе редовно обавјештавају Европски парламент.

Усвајањем Политике БиХ, њени ентитети – Република Српска и Федерација БиХ, као и Дистрикт Брчко, обавезали су се да у оквиру својих уставних надлежности предузму одговарајуће кораке ка унапређењу ове области, што, између осталог, подразумева и израду Стратегије и акционих планова за унапређење друштвеног положаја лица са инвалидитетом.

У припреми Стратегије, поред домаћих и међународних искустава, коришћена је постојећа законска регулатива Републике Српске која је у складу са Уставом Републике Српске, конвенције Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом, Акциони план Савјета Европе о лицима са инвалидитетом 2006–2015, Стратегија Европске уније за особе са инвалидитетом и читав низ специфичних директива за лица са инвалидитетом, као и директива и међународних докумената из различитих области у којима се индиректно говори о правима лица са инвалидитетом и обавезама друштва према овим грађанима.

Стратегија је базирана на обезбјеђивању једнаких животних могућности и задовољавању специфичних потреба лица са инвалидитетом. Она је заснована на пуном учешћу лица са инвалидитетом у креирању и имплементацији предвиђених активности. Стратегија баштини позитивна искуства у посљедњих десет година, која су остварена у јавном и невладином сектору Републике Српске, чиме се постигао континуитет позитивног дјеловања у овој области. Овим документом се заступа приступ да се сва питања значајна за особе са инвалидитетом рјешавају у постојећим секторима у којима се рјешавају питања за читаво становништво. Питања инвалидности морају бити препозната као саставни дијелови сваког подсистема укупног система друштвеног дјеловања.

Предложени циљеви и активности намијењени су побољшању положаја и изједначавању могућности лица са инвалидитетом, њихових старатеља и законских заступника. У складу са тим, приједлози се односе на широки дијапазон закона и правилника које ће бити неопходно измијенити да би се реализовала ова стратегија. Такође, предвиђени процес праћења реализације Стратегије условиће увођење корективних мјера ради постизања њене пуне ефикасности. Због свега тога, обавеза сваког надлежног министарства, локалних заједница, институција, установа и других субјекта друштвеног дјеловања, биће да креирају своје годишње акционе планове и буџете који ће омогућити ефикасно провођење задатих циљева ове стратегије.

Област 1: ПОЛОЖАЈ ЛИЦА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У ЗАКОНОДАВСТВУ И ЊИХОВО УЧЕШЋЕ У ЈАВНОМ И ПОЛИТИЧКОМ ЖИВОТУ

Добра правна основа за рјешавање проблема лица са инвалидитетом јесте међународноправна регулатива која постоји у овој области. Међутим, она није довољна да одговори потребама лица са инвалидитетом. Већина земаља које су потписнице бројних међународних правних аката и уговора препоручена правна рјешења нису уградиле у националну правну регулативу која се односи на положај и права лица са инвалидитетом.

Питање заштите лица са инвалидитетом¹ *Уставом Републике Српске* регулише се у контексту људских права утврђених Општом декларацијом о људским правима.

Устав Републике Српске темељи се на поштовању људског достојанства, слободe и једнакости, националној равноправности, владавини права, социјалној правди, као и на поштовању права мањинских група у складу са највишим међународним стандардима признатих права и основних слобода.

Конвенција Уједињених нација о правима лица са инвалидитетом, ратификована од стране Босне и Херцеговине, те *Универзална декларација о људским правима*, која је усвојена 1948. године, представљају правне документе који се посебно баве људским правима у којима је дефинисан садржај људских права и слобода за све људе, без дискриминације по било којем основу.

Европска конвенција о заштити људских права и темељних слобода с припадајућим протоколима директно се примјењује у БиХ и Републици Српској и има јачу правну снагу од свих законских прописа. Настојање да се у Републици Српској уведу највиши демократски стандарди у област поштовања људских права добило је своју пуну потврду уврштавањем одредби Европске конвенције о заштити људских права и темељних слобода с припадајућим протоколима у правни систем Републике Српске.

Конвенција Уједињених нација о правима дјетета, усвојена на Генералној скупштини Уједињених нација 1989. године, која је ступила на снагу 1991. године, први је

¹ Лица са инвалидитетом (у складу са Конвенцијом Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом) јесу лица са дуготрајним физичким, менталним, интелектуалним или осјетилним оштећењима, којима, у интеракцији с различитим баријерама, може бити ометено њихово пуно и дјелотворно учешће у друштву равноправно с осталим члановима тог друштва.

међународни документ који се посебно бави правима дјече. Једна од карактеристика овог међународног документа јесте да спомиње и дјецу са инвалидитетом. Чланом 2. наведене конвенције изричито се дефинише забрана дискриминације по основу инвалидитета.

Пакт о економско-социјалним и културним правима као међународно признати документ директно не спомиње пружање услуга лицима са инвалидитетом, али анализом појединих одредби Пакта може се уочити неколико значајних правних формулација које могу бити од важности за регулисање институционалне заштите лица са инвалидитетом. Одредбама Пакта дефинисано је право сваког појединца да, у оквиру својих могућности, зарађује себи за живот, да предузима кораке ради заштите свога права на животни стандард који задовољава потребе сваког лица и његове породице.

Мадридска декларација је усвојена на Мадридском конгресу 2002. године. Декларацијом су истакнута права лица са инвалидитетом као пуноправних, интегрисаних и недискриминисаних грађана са равноправним приступом у свим областима друштвеног живота. Декларација садржи приједлоге свим властима и на локалном и на државном нивоу, послодавцима, организацијама инвалида, просвјетним радницима, родитељима, медијима и другима, да дају свој допринос процесу који ће поспјешити стварно успостављање једнакости лица са инвалидитетом. Мадридском декларацијом дати су приједлози како дјеловати на релевантне органе власти да размотре тренутни оквир међународних правних прописа и важећих закона, те исте ускладе, а све у циљу унапређења ресурса и активности на локалном нивоу, како би предузели мјере на сагледавању потреба лица са инвалидитетом и њиховог интегрисања у област образовања, здравствене и социјалне заштите, запошљавања, превоза и др. Мадридском декларацијом предвиђено је успостављање мреже институционалне подршке лицима са инвалидитетом, затим контролни механизми, прилагођени свакој земљи посебно, који ће се старати за фактичку примјену препорука кроз различите видове помоћи и заштите лица са инвалидитетом, као и стварање прилика за што потпунију интеграцију у друштву.

За разумијевање постојећег система и институционалних модела БиХ друштва према лицима са инвалидитетом нужно је имати у виду политичко и државно уређење Босне и Херцеговине. Република Српска и Федерација Босне и Херцеговине су одговорни за основне сегменте система управљања који реализују друштвену подршку лицима са инвалидитетом.

Одговорност за утврђивање и планирање, те доношење закона који прописују питање заштите лица са инвалидитетом у искључивој је надлежности Народне скупштине Републике Српске.

Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена (CEDAW), чланом 11. став 1. прописује: „Државе чланице предузимају све подесне мјере ради елиминисања дискриминације жена у области запошљавања да би се на основу равноправности мушкараца и жена обезбиједила једнака права, а посебно:

- а) право на рад као неотуђиво право свих људи;
- б) право на једнаке могућности запошљавања, укључујући ту и примјену једнаких критеријума при избору кандидата за радно мјесто;
- в) право на слободан избор професије и запослења, право на унапређење, сигурност запослења и сва права и услови који проистичу из рада, као и право на стручно оспособљавање и преквалификацију, укључујући учење у привреди, више стручно оспособљавање и повремено додатно оспособљавање;
- г) право на једнаку награду, укључујући бенефиције, као и на једнак третман за једнак рад и једнак третман при оцјењивању квалитета рада;
- д) право на социјалну заштиту, посебно у случају одласка у пензију, незапослености, болести, инвалидности, старости и друге неспособности за рад, као и право на плаћено одсуство;
- ђ) право на здравствену заштиту и заштиту на раду, укључујући и заштиту биолошких и репродуктивних функција жена.“

Закон о равноправности полова у БиХ („Службени гласник БиХ“, број 16/03), чланом 2. прописује: „Полови су равноправни. Пуна равноправност полова гарантује се у свим сферама друштва, а нарочито у области образовања, економији, запошљавању и раду, социјалној и здравственој заштити, спорту, култури, јавном животу и медијима, без обзира на брачно и породично стање. Дискриминација по основу пола и полне оријентације забрањена је.“

Права која лица са инвалидитетом могу остварити прописана су законима и подзаконским актима у области рада и запошљавања, социјалне и дјечије заштите, борачко-инвалидске заштите, пензијско-инвалидског осигурања, здравствене заштите и другим областима које уређују живот сваког грађанина у друштву у цјелини.

Закони који регулишу питања заштите лица са инвалидитетом у Републици Српској још увијек нису у потпуности усклађени са међународним стандардима који су усвојени у наведеној области.

У Републици Српској, закони који регулишу питање заштите лица са инвалидитетом међусобно су неусклађени, што има за последицу да се исти проблем другачије третира и да се стварају основи за неравноправан статус лица са инвалидитетом.

Систем и модел заштите војних инвалида у значајној мјери усмјерен је на обезбјеђивање новчаних давања и помоћи на начин прописан Законом о правима бораца, војних инвалида и породица погинулих бораца Одбрамбено-отаџбинског рата Републике Српске. Законска одређења корисничких права и бенефиција тзв. „нератних“ инвалида заснована су на концепту директних материјалних давања и пружања непосредних социјалних услуга.

Због свега тога, потребно је извршити хармонизацију законских прописа који регулишу области и статус лица са инвалидитетом, при томе водећи рачуна о примјени принципа произашлих из Акционог плана ЕУ за особе са инвалидитетом.

Циљ 1.1. Осигурати поштовање права лица са инвалидитетом у домаћем законодавству кроз примјену принципа произашлих из међународних докумената

Активности:

- 1.1.1 Извршити хармонизацију домаћег законодавства са Конвенцијом Уједињених нација о правима лица са инвалидитетом, као и са другим међународним документима који се тичу права лица са инвалидитетом;
- 1.1.2 Извршити ревизију и континуирано радити на усклађивању домаћег законодавства са међународним документима, Конвенцијом Уједињених нација о правима лица са инвалидитетом и Политиком;
- 1.1.3 Подржати међународну сарадњу лица са инвалидитетом, као и стручних лица, институција и организација на пољу унапређења положаја лица са инвалидитетом.

Циљ 1.2. Обезбиједити координацију и институционално праћење примјене постојећих закона и стратешких докумената који регулишу права лица са инвалидитетом у контексту поштовања људских права

Да би се осигурала координација и примјена Политике, препоручује се формирање канцеларије за питања лица са инвалидитетом при Влади Републике Српске.

Канцеларија Владе Републике Српске за питања лица са инвалидитетом, као стално тијело, обезбиједила би интердисциплинарни приступ феномену инвалидности, који би имао кључну улогу у евалуацији Стратегије и акционог плана и контролисању процеса примјене политике у области инвалидности, те праћење поштовања људских права лица са инвалидитетом уопште.

Активности:

- 1.2.1 Формирање канцеларије Владе Републике Српске за питања лица са инвалидитетом;
- 1.2.2 Креирање новог, ефикаснијег модела рада Интерресорног тијела за питања лица са инвалидитетом Владе Републике Српске (у даљем тексту: Интерресорно тијело);
- 1.2.3 Јачање Центер центра Републике Српске кроз обезбјеђивање мјеста стручног сарадника задуженог за питања жена са инвалидитетом;
- 1.2.4 Укључивање лица са инвалидитетом у рад Комисије за једнаке могућности при Народној скупштини Републике Српске;
- 1.2.5 Укључивање Савјета за дјецу Републике Српске у спровођење циљева дефинисаних овом стратегијом;
- 1.2.6 Усклађивање циљева других стратешких докумената са циљевима ове стратегије;
- 1.2.7 Укључивање лица са инвалидитетом у институције локалне власти.

Циљ 1.3. Уједначити законска рјешења оцјене инвалидности у различитим системима како би се постигла једнакоправност свих лица са инвалидитетом

Нужно је развити јединствену методологију и јединствени институционални оквир за оцјену степена инвалидности за сва лица са инвалидитетом, без обзира на узраст и узрок настанка инвалидитета, који би имао јединствене критерије и процедуру базирану на Међународној класификацији функционисања Свјетске здравствене организације.

Активности:

- 1.3.1 Анализирање приступа инвалидности у различитим системима управљања (систем социјалне заштите, радно законодавство, борачко-инвалидска заштита и др.);
- 1.3.2 Провођење различитих истраживања која су усмјерена на статус и положај лица са инвалидитетом у различитим системима;
- 1.3.3 Израда анализа и извјештаја о стању лица са инвалидитетом у различитим системима;
- 1.3.4 Формирање међуресорске комисије за хармонизацију критеријума и индикатора за оцјену инвалидитета како би се добио уједначен систем процјене без обзира на поријекло инвалидитета, а у контексту функционалности лица са инвалидитетом.

Циљ 1.4. Подстицати провођење различитих истраживања у области инвалидности

Како би се стекао потпуни увид у правни положај лица са инвалидитетом у систему, неопходно је проводити различита правна и социолошка истраживања. Добијене анализе могу указати на нова стратешка одређења у овој области.

Активности:

- 1.4.1. Провођење мултидисциплинарних истраживања на тему положаја лица са инвалидитетом.
- 1.4.2. Активно укључивање и сарадња са корисничким удружењима која окупљају лица са инвалидитетом.

Циљ 1.5. Омогућити лицима са инвалидитетом активно учествовање у раду политичких партија, политичком животу и процесима одлучивања на свим нивоима

Лица са инвалидитетом врло ријетко учествују у јавном и политичком животу, што је знатно условљено друштвеним предрасудама о њима. Са друге стране, лични интегритет лица са инвалидитетом знатно је пољуљан јер се осјећају дискриминисаним у друштву. Све то доводи до ситуације смањеног интереса лица са инвалидитетом за ангажман у јавном и политичком животу. Активности ове стратегије потребно је усмјерити према стицању самопоуздања лица са инвалидитетом, што је предуслов активног учешћа у јавном и политичком животу.

Активности:

- 1.5.1 Промовисање важности учествовања лица са инвалидитетом, а посебно младих и жена са инвалидитетом, у јавном и политичком животу;
- 1.5.2 Оснаживање лица са инвалидитетом да се појаве у јавном и политичком животу;
- 1.5.3 Уклањање физичких и комуникацијских баријера које онемогућавају лицима са инвалидитетом да користе бирачка права;
- 1.5.4 Обезбјеђивање различитих видова подршке лицима са инвалидитетом како би равноправно учествовали у јавном и политичком животу своје заједнице.

Област 2: ЕКОНОМСКА САМОСТАЛНОСТ ЛИЦА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ И ЕКОНОМСКЕ БЕНЕФИЦИЈЕ

Истраживања која су проведена током израде стратешких докумената у области инвалидности показала су да:

- лица са инвалидитетом имају знатних тешкоћа у обезбјеђивању економске независности, а тиме и у остваривању своје животне самосталности,
- да је од стране државе неопходно обезбјеђивање активних мјера економске политике упућених према јачању економске самосталности лица са инвалидитетом и њихових породица,
- постоје значајне разлике у бенефицијама између цивилних, ратних војних инвалида, инвалида рада и цивилних жртава рата,
- задовољавање економских и социјалних потреба лица са инвалидитетом у великој мјери зависе од економске моћи и нивоа развијености локалних заједница у којима ова лица живе,
- документи економске политике (буџети, финансијски планови и сл.) нису креирани тако да би се могла уочити њихова сензибилност према потребама економске подршке лицима са инвалидитетом,
- постојеће мјере економске политике у Републици Српској нису препознале питања инвалидности као једне од својих стратешких циљева,

- нису адекватно дефинисане подстицајне економске мјере и бенефиције за лица са инвалидитетом,
- поједине законске регулативе економске политике (област пореске политике и разних бенефиција) нису у потпуности међусобно усклађене, што онемогућава постизање очекиваних ефеката економске подршке лицима са инвалидитетом и њиховим породицама.

Постизање веће економске независности лица са инвалидитетом подразумијева значајне промјене у друштвеном дјеловању, од стања изолованости, зависности и пасивности лица са инвалидитетом, у правцу њихове активне партиципације и равноправног учешћа у свим економским сферама друштва. Стога је посебно важно да се у структури будућих буџетских издвајања значајније заступају и програми подстицања самосталности и економског јачања лица са инвалидитетом.

Циљ 2.1. Подстицати економску самосталност лица са инвалидитетом кроз њихов активни радни ангажман

Доношењем Закона о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању инвалида Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 54/2009) постигнут је значајан напредак на пољу запошљавања лица са инвалидитетом у Републици Српској. Овим законом уређују се права, услови и поступак професионалне рехабилитације, оспособљавање и запошљавање лица са инвалидитетом и смањеном радном способношћу, оснивање организација и дјелатност установа, предузећа и других организација које се баве професионалном рехабилитацијом и запошљавањем инвалида, под општим и посебним условима. Према подацима Фонда за професионалну рехабилитацију и запошљавање инвалида Републике Српске из фебруара 2009. године, у Републици Српској 21 предузеће има статус предузећа за запошљавање инвалида. Ова предузећа су углавном у власништву невладиних организација или су у приватном власништву.

Законом о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању инвалида Републике Српске дефинисане су и одређене повољности, као, на примјер, предузеће за запошљавање инвалида, установа за професионалну рехабилитацију,

заштитна радионица и радни центар плаћају комуналне услуге, телефонске услуге и трошкове електричне енергије под условима који важе за домаћинства.

Овим законом је такође предвиђено да органи државне управе, органи правосуђа и остали државни органи, органи локалне управе, јавне службе, установе и фондови, те предузећа у власништву или већинском власништву Републике Српске, 20% својих потреба за производима и услугама које производе и пружају предузећа за запошљавање инвалида задовољавају од ових предузећа, под условима који владају на тржишту. Међутим, након ступања на снагу Закона о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању инвалида Републике Српске, ступио је на снагу Закон о јавним набавкама на нивоу БиХ, којим се овакве повољности не могу реализовати у пракси. Исто тако, према Закону о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању инвалида Републике Српске, предузећа за запошљавање инвалида, заштитне радионице, радни центри и установе за професионалну рехабилитацију остварују право на ослобађање од царинских и пореских обавеза у складу са пореским и царинским прописима. Међутим, у Републици Српској не постоје посебне пореске олакшице за заштитне радионице и предузећа за запошљавање лица са инвалидитетом. Пословни подстицаји за предузетнике који су предвиђени Законом о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању инвалида Републике Српске, не могу се остваривати управо због чињенице да у Републици Српској не постоје посебне пореске олакшице за новорегистрована предузећа, односно предузетнике.

Активности:

- 2.1.1. Израда програма стимулативних мјера (пореске и друге олакшице) за предузећа за запошљавање лица са инвалидитетом, заштитне радионице, радне центре и установе за професионалну рехабилитацију у складу са принципима пореске политике земаља ЕУ;
- 2.1.2. Покретање иницијатива за измјене и допуне Закона о порезу на добит Републике Српске, Закона о порезу на доходак Републике Српске, Закона о порезу на додату вриједност БиХ и Закона о јавним набавкама БиХ;
- 2.1.3. Анализа постојећих пореских закона са циљем утврђивања могућности ослобађања обавеза њиховог плаћања од стране лица са инвалидитетом;

2.1.4. Измјена и допуна Закона о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању инвалида Републике Српске у циљу обезбјеђивања већег запошљавања лица са најтежим облицима инвалидитета.

Циљ 2.2. Унапређивати законска рјешења којим ће се подстицати економска самосталност лица са инвалидитетом путем редовног образовања и савладавања додатних радних вјештина

Укључивање лица са инвалидитетом у редовне образовне програме чија су занимања дефицитарна на тржишту рада представља кључни стратешки правац дјеловања у циљу јачања економске самосталности ових лица.

Иако су дјеловањем Закона о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању инвалида Републике Српске постигнути значајни помаци, процес запошљавања и samozapoшљавања лица са инвалидитетом још увијек отежавају и прате различите предрасуде послодаваца и шире друштвене јавности. Непотпуна примјена овог закона, недостатак квалитетних програма припреме за запошљавање, програма преквалификације и доквалификације за лица са инвалидитетом, неусклађеност реалних потреба на тржишту рада и образовања лица са инвалидитетом и др., доприносе смањењу реалних основа за постизање економске, а тиме и животне самосталности лица са инвалидитетом.

Активности:

- 2.2.1. Развијање информативних сервиса и примјена нових технологија при запошљавању лица са инвалидитетом;
- 2.2.2. Укључивање питања инвалидности у креирање пројеката намијењених за IPA програме;
- 2.2.3. Обучавање лица са инвалидитетом за креирање пројеката и програма запошљавања којима би се обезбиједила подршка ЕУ фондова намијењених за те сврхе;
- 2.2.4. Креирање различитих програма радног оспособљавања, преквалификације и доквалификације лица са инвалидитетом.

Циљ 2.3. Подстицати стамбено збрињавање лица са инвалидитетом

Инвестиционо-развојна банка Републике Српске има посебну кредитну линију намијењену куповини, изградњи, реконструкцији и проширењу стамбених јединица. Једну од приоритетних група којима се стамбени кредити одобравају под најповољнијим условима чине породице погинулих и несталих бораца, ратни војни инвалиди I–IV категорије, цивилне жртве рата I–IV групе, као и сви корисници кредита који средства употребљавају за рјешавање стамбеног питања на територији неразвијене или изразито неразвијене општине. Својим средствима локалне заједнице учествују у реализацији ових програма.

Активности:

- 2.3.1. Увођење повољних стамбених кредита за све категорије лица са инвалидитетом код Инвестиционо-развојне банке Републике Српске;
- 2.3.2. Подстицање локалних заједница у правцу обезбјеђивања додатних средстава за стамбено збрињавање лица са инвалидитетом.

Циљ 2.4. Развити механизме за праћење економских показатеља проведених мјера економске политике чије дјеловање има утицаја на остваривање економске самосталности лица са инвалидитетом

Активности:

- 2.4.1. Израда индикатора за праћење имплементације Стратегије, кроз буџетске линије на републичком и локалним нивоима и оцјену успјешности коју би спроводила Канцеларија за лица са инвалидитетом Владе Републике Српске;
- 2.4.2. Анализа степена укључености питања инвалидности у економску политику Републике Српске и извјештавање о напретку.

Област 3: СОЦИЈАЛНА СИГУРНОСТ ЛИЦА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ И СОЦИЈАЛНА ПОДРШКА

Социјална сигурност

Социјална сигурност лица са инвалидитетом у Републици Српској дефинисана је и успостављена у више сектора, међу којима не постоји усклађена и координисана политика договарања и допуњавања. Ова област обухвата социјално осигурање, социјална давања у социјалној и борачко-инвалидској заштити и друга давања за породице са дјецом са инвалидитетом. Карактеристично је успостављено социјално осигурање у сектору пензијско-инвалидског осигурања и здравственог осигурања за случај болести, повреде на раду и професионалног обољења; престанка запослења, старости, смањења и губитка радне способности и смрти.

Социјална сигурност ратних војних инвалида у највећој мјери је дефинисана Законом о правима бораца, војних инвалида и породица погинулих бораца Одбрамбено-отаџбинског рата Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, бр. 46/04, 20/07. и 118/09), у којем се регулишу основна права по основу рањавања. Финансирање ових права врши се из буџета Владе Републике Српске. Ова категорија лица дио својих права остварује и у другим системима, као што су систем здравства, социјалне, породичне и дјечије заштите. Борачко-инвалидска заштита Републике Српске осигурава социјалну сигурност лицима која су инвалидност стекла као припадници војних јединица, као цивилне жртве рата и као чланови породица ових и погинулих лица. Накнаде у виду инвалиднина, додатака за помоћ и његу другог лица и ортопедских додатака, знатно су веће од накнада у социјалној заштити и инвалидском осигурању и стартно су опредељена узроком и степеном инвалидности. И лица са инвалидитетом са врло ниским степеном инвалидности су обухваћена накнадама.

Систем пензијско-инвалидског осигурања Републике Српске у протеклом периоду напустио је разне облике права за осигуранике и чланове њихових породица која су се темељила на смањењу или губитку радне способности због професионалних и других обољења. То је проузроковало дислоцирање дијела права ових лица у систему социјалне заштите и довођење у неповољан положај неколико десетина хиљада лица са различитим степенима инвалидности. Одлуком Уставног суда Републике Српске број: У-44/02. од 27.

10. 2005. године, оцијењено је да одредбе Закона о пензијском и инвалидском осигурању који прописује права на исплату новчане накнаде лицима са инвалидитетом до 31. 12. 2001. године нису у складу са одредбама Устава Републике Српске.

Садашњи пензијски систем законски успоставља сигурност за трајан губитак радне способности (инвалидска пензија) и право на професионалну рехабилитацију за оне осигуранике који имају преостале способности.

У систему здравственог осигурања, на основу мјера економске политике, преузета је одговорност од послодаваца за обезбјеђење сигурности у случају болести дуже од 30 дана. Поред тога, овај систем развија и друге инструменте којима потпомаже социјалну сигурност кроз осигурање медицинске рехабилитације, ортопедских помагала, санитетског материјала итд.

Социјално осигурање у Републици Српској карактерише ограниченост капацитета и везивање нивоа социјалне сигурности са финансијским могућностима система, због чега не одговара на потребе лица са инвалидитетом.

У социјалној заштити накнаде се обезбјеђују за случај неспособности за рад, непостојања других прихода или сродника који су у обавези издржавања, те у случају потребе за помоћи и његом од стране другог лица. Накнаде су изузетно ниске и не задовољавају ни минимум потреба. Мањи број локалних заједница, кроз проширена права социјалне заштите, успоставио је нове услуге за лица са инвалидитетом.

Кроз систем дјечије заштите, дјеца са инвалидитетом узраста до 19 година имају право на увећан додатак на дјецу, а родитељи на половину плаћеног радног времена које проводе његујући дјецу.

Циљ 3.1. Успоставити јединствене стандарде у дефинисању минималног нивоа социјалне сигурности за лица са инвалидитетом

Неопходно је за сва лица са инвалидитетом осигурати минимум социјалне сигурности успостављен важећим законским прописима. Како је остваривање социјалне сигурности лица са инвалидитетом подијељено међу различитим секторима, она је различито и уређена и дефинисана, што има за посљедицу велике разлике у нивоима сигурности међу корисницима. Зато је потребно дефинисати стандарде социјалне

сигурности који представљају усаглашену социјалну политику Републике Српске према овом питању. Они треба да су обавезујући за све секторе и актере у њима и да гарантују свим лицима са инвалидитетом подједнаке могућности коришћења квалитетних услуга. Стандарди треба да омогуће начине остварења социјалне сигурности свих лица са инвалидитетом у Републици Српској.

Активности:

- 3.1.1. Израда стандарда и индикатора остваривања социјалне сигурности лица са инвалидитетом;
- 3.1.2. Креирање модела за одређивање нивоа социјалне сигурности за лица са инвалидитетом.

Циљ 3.2. Обезбиједити системски начин финансирања минимума социјалне сигурности за лица са инвалидитетом која су неспособна за рад, немају осигурање и не посједују материјална средства за живот

Лица која су неспособна за рад, немају осигурање и не посједују материјална средства за живот корисници су система социјалне заштите. Самим тим, лица са инвалидитетом која се налазе у стању социјалне потребе дефинисана су као корисници права из Закона о социјалној заштити. Тренутни ниво материјалне подршке који се издваја за потребе социјалне заштите није довољан за остваривање минимума социјалне сигурности ових лица.

Активности:

- 3.2.1. Обезбјеђивање средстава у буџету Републике и у буџету градова и општина за исплату увећаних права лицима са инвалидитетом;
- 3.2.2. Усвајање Закона о социјалној заштити и других закона који су релевантни за ову област.

Циљ 3.3. Усагласити мјере предвиђене реформом пензијско-инвалидског осигурања са правима лица са инвалидитетом која су своју инвалидност стекла у процесу рада

Досадашње активности у реформи пензијског система знатно су промијениле инвалидско осигурање, као и права лица са инвалидитетом. Постојећа рјешења довела су у питање положај инвалида рада и других лица са инвалидитетом која су значајан дио својих права као осигураници користили у овом систему. Постојећа дискриминација заснована на времену остваривања права доводи у неравноправан положај кориснике у овом систему.

Активности:

- 3.3.1. Анализа постојећих законских рјешења неопходна је како бисмо добили јасан пресјек садашњег стања и израдили адекватан приједлог за измјену Закона о пензијско-инвалидском осигурању;
- 3.3.2. Измјена Закона о пензијско-инвалидском осигурању. Нове измјене Закона о пензијско-инвалидском осигурању морају да укључују принципе једнакости и приступачности за све и да садрже рјешења која ће уважити улогу рада у стицању статуса инвалида и инвалидности;
- 3.3.3. Усклађивање активности са стратешким одређењима Стратегије реформе ПИО.

Циљ 3.4. Унаприједити систем дјечије заштите за потребе дјеце са инвалидитетом

Потребно је унаприједити постојећи систем дјечије заштите у складу са потребама дјеце са инвалидитетом тако што ће се развијати и друга права и поједноставити поступак како би се повећала приступачност правима.

Активности:

- 3.4.1. Иницирање измјена и допуна Закона о дјечијој заштити и подзаконских аката који дефинишу поступке и остваривање права у дјечијој заштити.

Социјална заштита

Социјална заштита у Републици Српској дефинисана је Законом о социјалној заштити, Породичним законом и Законом о дјечијој заштити. Социјална заштита обухвата

лица са инвалидитетом код којих је инвалидитет настао усљед болести, рођењем или касније, који није проузрокован ратним дејствима нити је настао као посљедица рада.

Корисници права из Закона о социјалној заштити сврстани су у двије групе: малољетници и пунољетна лица. Лица са инвалидитетом су обухваћена овим групама у зависности од година старости самих корисника. Према Закону о социјалној заштити, малољетником са сметњама у физичком и психичком развоју сматра се малољетник са оштећењем чула вида, чула слуха, поремећајима у говору и гласу, тјелесним оштећењем, психолошком заосталашћу (лаког, умјереног, тежег и тешког степена) или малољетник са комбинованим сметњама. Одрасло лице се дефинише као лице код којег због физичких или психичких недостатака постоји потпуна или дјелимична радна неспособност. Обје дефиниције су медицинског модела и не дају стварну слику функционалног стања лица са инвалидитетом.

Лица са инвалидитетом, према постојећем Закону о социјалној заштити, могу остварити сљедећа права:

- новчану помоћ,
- додатак за помоћ и његу другог лица,
- помоћ за оспособљавање за рад,
- смјештај у установу социјалне заштите или смјештај у другу породицу,
- право на помоћ у кући,
- једнократну новчану помоћ,
- право на здравствено осигурање,
- услуге социјалног рада.

Тренутно на подручју Републике Српске дјелују сљедеће установе социјалне заштите: Дом за дјецу и омладину ометену у развоју, Приједор; Завод за женску дјецу и омладину ометену у развоју, Вишеград; Завод за слијепа и слабовида лица „Будућност“, Дервента; Завод за лијечење, рехабилитацију и социјалну заштиту хроничних душевних болесника „Јакеш“, Модрича; Социјално-геријатријски центар, Бањалука; Центар за професионалну рехабилитацију и запошљавање слијепих и инвалидних лица, 45 центара за социјални рад и 17 служби социјалне заштите.

Центри за социјални рад немају посебно издвојене послове или стручне сараднике који би радили послове у вези са лицима са инвалидитетом, па се приступи проблематици лица са инвалидитетом знатно разликују између центара.

Прикупљене податке о лицима са инвалидитетом надлежни центар за социјални рад просљеђује Министарству здравља и социјалне заштите. Подаци о лицима са инвалидитетом користе се првенствено у сврху признавања права из области социјалне заштите, породично-правне заштите и дјечије заштите. Ова права признају се на основу налаза и мишљења надлежне стручне комисије. Наведени подаци користе се у сврху креирања политике у области инвалидности на нивоу Републике.

Породични закон Републике Српске дефинише односе родитеља и дјеце у смислу да су родитељи дужни да издржавају своју дјецу са инвалидитетом све док те околности постоје. Дјеца су дужна да издржавају своје родитеље ако они нису радно способни, брачни супружник је дужан да издржава радно неспособног брачног партнера, крвни сродници у првој линији су дужни да издржавају лица са инвалидитетом. У садашњим условима, друштво не гарантује помоћ овим породицама да би задржали свој економски статус. Приликом утврђивања права из социјалне заштите не узима се у обзир чињеница да лице са инвалидитетом има знатно веће животне трошкове од осталих грађана, а мање могућности за остваривање прихода, што додатно угрожава породице које имају члана са инвалидитетом.

Закон о дјечијој заштити Републике Српске посвећује посебну пажњу дјечи са инвалидитетом, па дјеца и њихове породице остварују право на увећан додатак на дјецу, без обзира на материјални статус породице и ред рођења дјетета, право на рекреацију и одмор до 15. године живота, похађање предшколског васпитања и образовања и право на скраћено радно вријеме за родитеље који због инвалидитета своје дјеце не могу радити пуно радно вријеме.

Циљ 3.5. Ускладити законске регулативе у области социјалне заштите са циљевима и ставовима Конвенције о правима лица са инвалидитетом

Активности:

- 3.5.1. Израда новог закона о социјалној заштити у правцу дефинисања права и увођење процедура остваривања права у складу препорукама из Конвенције о правима лица са инвалидитетом;
- 3.5.2. Измјена и допуна Породичног закона у дијелу којим се регулишу обавезе и одговорности чланова породице и државе према лицима са инвалидитетом.

Циљ 3.6. Побољшати услове и квалитет збрињавања лица са инвалидитетом у установама социјалне заштите

Обезбјеђивање помагала која омогућавају максимум самосталности у установама – ортопедска помагала, адекватно опремање простора, образовна помагала, радна окупација и друге активности које ће учинити њихов живот потпуним. За реализацију ове активности неопходно је направити извјештај о стању у институцијама, са препорукама и планом акције за реализацију овог циља.

Активности:

- 3.6.1. Обука особља које ради са лицима са инвалидитетом о социјалном моделу и промјени свијести о неопходности институционалног смјештаја. Циљ обуке је да се особље оспособи и стекне знање о социјалном приступу и да у свом свакодневном раду са лицима са инвалидитетом промовише тај модел.

Циљ 3.7. Јачати капацитете установа социјалне заштите које пружају услуге лицима са инвалидитетом

Потребе лица са инвалидитетом су сложене и врло често захтијевају мултисекторски и мултидисциплинарни приступ. Јавне и друге службе које им пружају услуге морају да имају запослено квалификовано и компетентно особље које је оспособљено за рад са овим лицима и услове рада који омогућавају приступ лицима са инвалидитетом и уважавање различитости њихових потреба.

Активности:

- 3.7.1. Повећавање броја запослених стручних лица у центрима за социјални рад и другим јавним службама;
- 3.7.2. Развијање и провођење перманентних едукација за запослене у центрима за социјални рад, који раде са лицима са инвалидитетом;
- 3.7.3. Побољшање услова рада у јавним службама у социјалној заштити;
- 3.7.4. Увођење нових приступа и модела рада (развијање компетенција запослених за партнерски рад са организацијама лица са инвалидитетом).

Службе за подршку, услуге социјалне заштите²

Услуге социјалне заштите настале су као противтежа искључиво новчаним давањима. Област социјалних услуга и функционисање служби за подршку нису уређени посебном законском регулативом. Постојећи закон о социјалној заштити препознаје ефикасност социјалних услуга и функционисање служби за подршку.

Ова област се развија посљедњих година, прије свега, кроз пројектне активности самих лица са инвалидитетом и њихових организација. Већина служби за подршку није институционализована и немају сталну подршку, па им је и утицај ограничен. Најраспрострањенија услуга у Републици Српској су дневни центри за ментално недовољно развијена лица који се интензивно оснивају у посљедњих пет година. Посебно је важно што је основана Специјална библиотека за слијепа и слабовида лица Републике Српске у оквиру Дома за инвалиде у Бањој Луци, чиме је процес описмењавања слијепих лица добио нови квалитет. Због слабо развијене мреже центара за гестовне тумаче, услуга гестовног тумачења није адекватно заступљена као услуга социјалне заштите намијењена глувим лицима и лицима оштећеног слуха.

Традиционално мишљење да је искључиво породица обавезна да води бригу о лицима са инвалидитетом и да се та брига своди само на задовољавање основних

² У смислу овог документа, социјалне услуге покривају велики и различит спектар услуга које имају за циљ побољшање животног стандарда становништва, нарочито појединаца и група у угроженој ситуацији. Оне нису условљене доприносом корисника и повећавају капацитете појединаца за пуну инклузију и учешће у друштву. Одговарају на социјалне потребе и социјалне дефиците, којима не може да управља тржиште, или које тржиште чак може да генерише. Државе су одговорне за обезбјеђивање приступа социјалним услугама свих грађана. (Опис заснован на перспективи неколиких европских платформи које су активне у области социјалних услуга – Социјална платформа, Eurodiaconia, EASPD).

животних потреба, узрокује а priori ставове да су додатне службе, а тиме и услуге које те службе пружају, скупе и непотребне. Постојеће институције имају ограничено дјеловање и нису усмјерене на пружање услуга у заједници, чиме концепт „пружања социјалних услуга“ добија хуманистички карактер.

За квалитетно функционисање социјалних услуга неопходни су додатни ресурси и додатна знања стручног особља која су базирана на прихватању социјалног модела у чијој основи лежи поштовање људских права лица са инвалидитетом. Уједно, ово су предуслови за стварање система који пружа могућности и примјену европског социјалног модела.

Ратни војни инвалиди углавном не користе услуге служби за подршку које постоје јер су традиционално потпуно одвојени од система социјалне заштите. Они немају довољно информација и знања о могућностима и предностима непосредног пружања различитих социјалних услуга у заједници.

Пружаоци услуга могу бити установе социјалне заштите, вјерске, невладине организације и социјална предузећа.

Циљ 3.8. Законски регулисати функционисање концепта социјалних услуга

Овај циљ се у првој фази може регулисати кроз израду правилника о социјалним услугама, као прву активност, док би се друга активност односила на израду посебног закона о социјалним услугама, са пратећим стандардима.

Активности:

- 3.8.1. Израда правилника о социјалним услугама у оквиру постојећих законских рјешења садашњег система социјалне заштите;
- 3.8.2. Припрема закона о социјалним услугама.

Циљ 3.9. Истражити потребе за социјалним услугама за лица са инвалидитетом на нивоу локалних заједница

Приликом истраживања потреба лица са инвалидитетом у заједници треба поћи од чињенице да су лица са инвалидитетом друштвена бића која, осим основних животних потреба (хигијена, храна), имају и друштвене потребе за радним ангажманом, радном окупацијом, социјалним активностима и пуним учешћем у друштву. Истраживање потреба треба на почетку да укључи лица са инвалидитетом, појединце и њихове организације. У току истраживања је неопходно развити индивидуалну процјену потреба.

Да би се остварили квалитетни помаци у развоју услуга социјалне заштите у заједници, неопходно је подстицати оснивање социјалних предузећа која ће се бавити тим питањима. Зато је потребно подржати активности на изради закона о социјалном предузетништву. При томе, треба за циљ поставити могућност избора врсте услуга и пружаоца услуга.

Активности:

- 3.9.1. Провођење истраживања потреба за социјалним услугама лица са инвалидитетом на нивоу локалних заједница;
- 3.9.2. Провођење пилот-пројеката путем којих би се поједине социјалне услуге актуелизовале у локалним заједницама.

Циљ 3.10. Подићи ниво информисаности лица са инвалидитетом о могућностима организовања и пружања услуга социјалне заштите у њиховим локалним заједницама

Активности:

- 3.10.1. Израда и провођење програма едукације за лица са инвалидитетом и њихове породице;
- 3.10.2. Сензибилизација стручних лица и јавности за концепт пружања социјалних услуга у заједници.

Социјални станови и социјално становање³

³ Социјално становање – становање са одговарајућим стандардом за домаћинства која, из економских и социјалних разлога, не могу обезбиједити стан по тржишним условима, а које се обезбјеђује уз подршку државе.

У Републици Српској након приватизације станова мали је број станова остао у власништву општина. Постојећа законска регулатива не познаје термин „социјални станови“. Уз препоруке ОЕБС-а, све више општина ради на припреми одређеног броја станова за становнике који се налазе у стању социјалне потребе.

До сада, у Републици Српској, организовани вид стамбеног збрињавања уређен је у случајевима ратних војних инвалида од прве до четврте категорије. Овај процес започео је 1999. године и одвијао се на два начина: кроз додјелу стамбених јединица и кроз додјелу бесповратних новчаних средстава. Програм стамбеног збрињавања ових категорија још увијек траје. Тренутно је евидентирано 445 ратних војних инвалида од прве до четврте категорије који су се определијелили за додјелу стамбених јединица, и 609 ратних војних инвалида који су се определијелили за додјелу бесповратних новчаних средстава (за изградњу или адаптацију властитог стамбеног објекта). Сви корисници би требало да буду стамбено збринуте до краја 2010. године. Министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске је, по Програму стамбеног збрињавања који је усвојила Народна скупштина Републике Српске, својим рјешењем додјељивало стамбене јединице на коришћење, али без могућности откупа.

Када су у питању цивилни инвалиди – цивилне жртве рата, треба имати у виду да они нису обухваћени Програмом стамбеног збрињавања, нити им је прописом којим су регулисана њихова права (Закон о заштити цивилних жртава рата) прописано право на стамбено збрињавање.

Социјални станови су база за развој услуге становања уз подршку за лица са инвалидитетом, а посебно ментално недовољно развијена лица.

Циљ 3.11. Увести у праксу локалних заједница стамбено збрињавање лица са инвалидитетом кроз модел социјалних станова

Ову активност морају покренути локалне управе путем центара за социјални рад. За становање уз подршку морају се обезбиједити станови и кадар који ће моћи радити са ментално недовољно развијеним лицима или другим лицима са инвалидитетом, која имају значајна ограничења за самосталан живот.

Активности:

- 3.11.1. Покретање иницијативе за измјене и допуне Закона о приватизацији државних станова у дијелу коришћења неоткупљених станова;
- 3.11.2. Покретање иницијативе за измјене и допуне Закона о приватизацији државних станова којим би се омогућило свим лицима са инвалидитетом откуп стана по повољним условима;
- 3.11.3. Израда закона о социјалном становању.

Област 4: ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА, РЕХАБИЛИТАЦИЈА И ПРОЦЈЕНА ИНВАЛИДИТЕТА

Здравствена заштита обухвата скуп мјера и активности на очувању, заштити и унапређењу здравља, спречавању и сузбијању болести и повреда, раном откривању болести, правовременом лијечењу и рехабилитацији.

Реформа здравственог система Републике Српске, у протеклих десет година, била је испуњена дефинисањем, развојем и усвајањем знатног броја докумената који су били од важности за усмјеравање и вођење реформског процеса. Примарна здравствена заштита, са породичном медицином као стубом, представља основ цијелокупног система здравствене заштите. У оквиру примарне здравствене заштите се путем кост-ефективних интервенција, као што су: промоција здравља, превенција болести, рано откривање болести, рана интервенција, благовремени третман и рехабилитација, рјешава највећи дио здравствених проблема и здравствених потреба становништва, уз активну подршку појединаца, породице и заједнице у цјелини. Реформа болничког сектора, поред реформе примарне здравствене заштите, има централно мјесто у даљем јачању и развоју здравственог система Републике Српске.

Регулисање области здравствене заштите једно је од кључних питања којима се побољшава квалитет живота. Овој области треба да се посвети посебна пажња, полазећи од права лица са инвалидитетом која треба да добију квалитетну здравствену услугу без било каквих ограничења и дискриминације на основу инвалидитета.

Тренутна ситуација у области здравствене заштите, укључујући и рехабилитацију лица са инвалидитетом, може се описати сљедећим запажањима:

- Присутна је одређена дискриминација лица са инвалидитетом у односу на узроке инвалидитета („Неки системи регулишу одговарајуће предности код коришћења здравствених услуга (борачка заштита), на начин да обавезују јавне здравствене установе да истакну обавјештења на видним мјестима о предности без чекања у реду тешким ратним војним инвалидима“⁴);
- Недовољно прилагођен систем финансирања здравствене заштите лица са инвалидитетом;
- Неадекватна организација и степен опремљености здравствених установа за пружање здравствених услуга које је потребно прилагодити лицима са инвалидитетом;
- Архитектонске баријере као препрека приступу здравственим услугама;
- Недовољна обученост медицинског особља за пружање специфичних услуга прилагођених лицима са инвалидитетом, као и недовољно висок ниво свијести о правима и потребама лица са инвалидитетом;
- Медицинска рехабилитација је само дјелимично прилагођена лицима са инвалидитетом.

Циљ овог документа је унапређење доступности здравствене заштите за лица са инвалидитетом.

Побољшање доступности постојећих здравствених услуга обухвата улагање напора да се лицима са инвалидитетом омогући доступност постојећих здравствених услуга и услуга рехабилитације, водећи рачуна о њиховом полу, доби, али и свим специфичностима насталим усљед инвалидитета.

Посебну пажњу треба посветити томе да се лицима са инвалидитетом обезбиједи исти обим, квалитет и стандард здравствених и рехабилитацијских услуга које се пружају осталим грађанима, укључујући услуге везане за полно и репродуктивно здравље, те здравствене програме којима је обухваћено цјелокупно становништво.

⁴ Студија политике у области инвалидности, Сарајево, 2007.

Када се говори о доступности, онда то подразумијева доступност у сваком смислу, односно архитектонску доступност, прилагођени транспорт и специјални транспорт до здравствене установе, доступност у смислу приближавања установа и здравствених радника који пружају здравствене услуге што ближе мјестима становања, те доступност у смислу остваривања права на здравствену заштиту.

Унапређење здравствених услуга које су усмјерене и прилагођене лицима са инвалидитетом подразумијева рану идентификацију и интервенцију у циљу превенције настанка и спречавања погоршања инвалидитета. Поред услуга физикалне рехабилитације које мултидисциплинарни тимови пружају на више нивоа здравствене заштите, потребно је дефинисати и бањско-рекреативне програме за особе са инвалидитетом и њихове породице. У подручју заштите менталног здравља такође је потребно промовисати мултидисциплинарни и интердисциплинарни тимски рад и позитиван став према особама са инвалидитетом, са фокусом на преосталим способностима.

Паралелно са радом на побољшању доступности постојећих здравствених услуга и креирању здравствених услуга посебно усмјерених и прилагођених лицима са инвалидитетом, неопходно је радити на активностима подизања свијести здравствених радника о људским правима, достојанству, независности и потребама лица са инвалидитетом кроз образовање и промовисање етичких стандарда у свим областима пружања услуга здравствене заштите. Умјесто концепта милосрђа, неопходно је изнова и изнова промовисати концепт изједначавања могућности за све.

Циљ 4.1. Осигурати једнак приступ услугама здравствене заштите за лица са инвалидитетом без обзира на пол, доб, поријекло или степен инвалидитета

Активности:

- 4.1.1 Побољшање физичке доступности у установама у којима се пружа здравствена заштита корисницима инвалидских колица, односно имплементација одредби Правилника о условима за планирање и пројектовање грађевина за несметано кретање дјецe и особа са умањеним тјелесним способностима;
- 4.1.2. Набавка помагала и средстава неопходних за комуникацију са лицима са инвалидитетом;

- 4.1.3. Обезбјеђење стоматолошке заштите за лица са инвалидитетом и менталном ретардацијом;
- 4.1.4. Успостављање мреже савјетовалишта у оквиру којих би се пружале и специфичне услуге савјетовања за родитеље који имају дјецу са инвалидитетом, те за све остале кориснике којима требају савјети и подршка у вези са инвалидитетом. Окосницу мреже би чинили мултидисциплинарни тимови у центрима за рехабилитацију у заједници и центрима за ментално здравље у примарној здравственој заштити уз подршку тимова породичне медицине и рефералних здравствених установа. Значајан сегмент мреже би чиниле групе самопомоћи особа са инвалидитетом и подршка едукатора који имају властито искуство живота са инвалидитетом;
- 4.1.5. Иницирати осигурање просторних и других капацитета који дјечи са најтежим облицима инвалидитета или у специфичним ситуацијама омогућавају боравак родитеља/старатеља у болници;
- 4.1.6. Осигурати просторне, стручне и друге услове за провођење раног дијагностичког поступка и раних интервенција за дјецу са инвалидитетом;
- 4.1.7. Осигурати материјалну и стручну подршку за провођење поступака ране хабилитације и рехабилитације;
- 4.1.8. Осигурати психосоцијалну подршку и информацијску подршку родитељима дјече са инвалидитетом;
- 4.1.9. Учествовати у припреми за успостављање регистра неуроризичне дјече за подручје Републике Српске;
- 4.1.10. Организовати континуирану едукацију тимова породичне медицине, као и осталих специјалиста из подручја здравља жена са инвалидитетом, репродуктивног и полног здравља, планирања породице и других специфичних подручја;
- 4.1.11. Обезбиједити довољан број гинеколошко-акушерских амбуланти опремљених адекватном опремом прилагођеном женама са инвалидитетом;
- 4.1.12. Осигурати једнак приступ здравственим услугама жена са инвалидитетом, укључујући посебно претпорођајно, гинеколошко савјетовање и лијечење, те савјетовање о планирању породице и родитељству путем мултидисциплинарних тимова.

Циљ 4.2. Промовисати све облике активног учешћа лица са инвалидитетом у креирању, провођењу и праћењу здравственопревентивних програма у области инвалидности

Активности:

- 4.2.1. Радити на побољшању информисаности грађана о способностима и могућностима особа са инвалидитетом;
- 4.2.2. Организовати непосредне контакте особа са инвалидитетом и осталих грађана у току провођења здравственопревентивних програма у области инвалидности;
- 4.2.3. Организовати округле столове на којим би лица са инвалидитетом промовисала превентивне програме у области инвалидитета;
- 4.2.4. Информисати здравствене и социјалне раднике о Конвенцији УН-а о правима особа са инвалидитетом.

Циљ 4.3. Осигурати континуирану едукацију медицинског особља и других стручњака у систему здравствене заштите о специфичностима инвалидитета и социјалном моделу инвалидности

Активности:

- 4.3.1. Интегрисање модула о питањима инвалидитета у наставне планове и програме факултета и школа који образују кадрове у области здравствене заштите, социјалне заштите, као и образовања;
- 4.3.2. Организација континуиране едукације о питањима инвалидитета за запослене у систему здравствене и социјалне заштите, те у систему образовања;
- 4.3.3. Едукација о примјени Међународне класификације функционисања (скр. ICF, а постоји и званичан превод овог документа) и Квебешке класификације и других модела процјене инвалидитета за мултидисциплинарне тимове у здравственој, социјалној заштити као и образовању;
- 4.3.4. Унаприједити услове за провођење образовних активности у здравственим установама.

Циљ 4.4. Увођење процјене инвалидитета по моделу Међународне класификације функционисања (ICF) и Квебешке класификације, те других модела процјене инвалидитета

Активности:

- 4.4.1. Пилот-пројекат процјене инвалидитета по моделу Међународне класификације функционисања (ICF) и Квебешке класификације, гдје се модел процјене инвалидитета заснива на процјени активности, функције и учешћа у друштву;
- 4.4.2. Припремити приједлог правилника о процјени инвалидитета по моделу Међународне класификације функционисања (ICF) и Квебешке класификације модела процјене инвалидитета.

Област 5: ЗАПОШЉАВАЊЕ И ПРОФЕСИОНАЛНА РЕХАБИЛИТАЦИЈА

Тренутно стање области професионалне рехабилитације и запошљавања инвалида у Републици Српској карактерише нормативни и институционални оквир усаглашен и хармонизован са међународним и европским стандардима.

Сарадња са невладиним сектором у процесу стварања нормативног оквира за провођење реформе у области професионалне рехабилитације и запошљавања инвалида у Републици Српској, представља важан фактор који оснажује укупан процес.

Нормативни и институционални оквир у области запошљавања у Републици Српској, усклађен са међународним стандардима, представља добар предуслов за провођење политике запошљавања и гаранцију једнаких права за лица са инвалидитетом.

Запошљавање, коме претходи адекватна професионална и друга рехабилитација, најбоља је одбрана од социјалне искључености и један од главних начина да се постигне пуно учешће лица са инвалидитетом у друштву.

Радно ангажовање је најефикаснији начин за укључивање лица са инвалидитетом у све животне токове, њихову пуну и праву интеграцију и кључни елемент у гарантовању једнаких могућности за сва лица са инвалидитетом.

Тренутно стање у области професионалне рехабилитације и запошљавања у Републици Српској одражава стање друштвено-економских односа и транзицијских промјена.

Процес професионалне рехабилитације и запошљавања инвалида у Републици Српској, поред добрих рјешења и пракси, има своје слабости које се огледају, прије свега, у:

- некомпатибилности система,
- непостојању адекватног плана образовања и професионалне рехабилитације према потребама тржишта рада,
- недовољној информисаности о могућностима које нуде нормативни и институционални оквири,
- општем стању економског и привредног живота и
- предрасудама и стереотипима према лицима са инвалидитетом.

Тренутно стање у овим областима додатно усложњава висока стопа сиромаштва, низак степен образовања лица са инвалидитетом, неконкурентност њиховог занимања и квалификационе структуре на тржишту рада и неравномјерна развијеност капацитета у локалним заједницама.

Један од кључних проблема јесте недостатак квалификованог особља специјално обученог за рад са лицима са инвалидитетом. Све више има иницијатива за покретање властитих предузећа за запошљавање инвалида, чак и од стране самих инвалида, али немају од кога добити адекватну стручну помоћ и савјет какву врсту дјелатности да развију, како ускладити активности са интересима тржишта, гдје се могу добити информације о томе и сл. То захтијева увођење новог приступа у области политике запошљавања који се темељи на развоју услуга посредовања у односу на досадашњи приступ, у којем је доминирало пасивно евидентирање незапослених.

Задатак и циљ ове стратегије јесте да афирмише развој политике запошљавања, имајући у виду опште и специфичне потребе лица са инвалидитетом. Ово се може постићи само заједничким дјеловањем свих актера у обезбјеђивању друштвене подршке лицима са инвалидитетом.

Системска рјешења морају свакој групацији лица са инвалидитетом омогућити да обликују, изражавају и реализују своје основне развојне потребе, као и посебне интересе.

Треба да имају једнаке могућности са другим грађанима, а прије свега да имају право на различитост.

Свеобухватан систем рехабилитације и једноставан приступ социјалним и здравственим услугама један је од циљева који се истичу у процесу стварања интегралног тржишта рада. То подразумијева уређење свеобухватне рехабилитације, успостављања одређених тијела и служби које ће вршити координацију мјера за спровођење рехабилитације и мониторинга и изградити индивидуализоване планове, као предуслов ефикасног запошљавања лица са инвалидитетом.

Радно ангажовање је најефикаснији начин укључивања лица са инвалидитетом у све животне токове, њихову пуноправну интеграцију, и кључни елемент у гарантовању једнаких могућности за све, те увелико доприноси потпуном учешћу свих грађана у економском, културном и друштвеном животу и реализовању њихових потенцијала.

Право на рад, једно од основних људских права, гарантују и штите кључни међународни документи, који полазе од принципа да сваки човјек има урођена, једнака, неотуђива и универзална права која произлазе из достојанства свих људских бића. Свака држава је дужна то право обезбиједити и лицима са инвалидитетом како би се обезбиједили основни услови за одржавање властите егзистенције и њихове друштвене укључености.

Право на рад подразумијева право на слободан избор запослења, односно запошљавање као основни начин социјалног укључивања лица са инвалидитетом.

Стратегија представља могући оквир превазилажења тренутног стања у овим областима и дефинисање оквира политика и унапређења положаја лица са инвалидитетом у систему професионалне рехабилитације и запошљавања у Републици Српској, имајући у виду принципе равноправности полова, партиципативности, међусекторског приступа, социјалне укључености и доступности.

Циљ 5.1. Развијати институционалне капацитете за провођење професионалне рехабилитације лица са инвалидитетом

Активности:

- 5.1.1. Истраживање потреба за професионалном рехабилитацијом са јасно дефинисаним критеријумима;
- 5.1.2. Анализирање, дорада и обједињавање правилника којима је регулисано питање оцјене радне способности и права на професионалну рехабилитацију појединих категорија лица са инвалидитетом;
- 5.1.3. Формирање јединствене институције за оцјену радне способности лица са инвалидитетом на нивоу Републике Српске;
- 5.1.4. Постизање максималне координације свих актера укључених у процес професионалне рехабилитације;
- 5.1.5. Промовисање развоја и даљег усавршавања стручњака који се баве професионалном рехабилитацијом, са посебним акцентом на лица са инвалидитетом која се налазе у процесу рехабилитације кроз коришћење нових технологија и уређаја дизајнираних за та лица;
- 5.1.6. Промоција професионалне рехабилитације као предуслова за запошљавање и социјалну укљученост лица са инвалидитетом.

Циљ 5.2. Постигћи бољу информисаност надлежних органа републичког и локалног нивоа, послодаваца, синдиката, грађана о постојању Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању инвалида, као и о погодностима, бенефицијама и другим стимулативним мјерама које пружа наведени закон

Активности:

- 5.2.1. Организовање јавних кампања, семинара, савјетовања, промоција, округлих столова, медијских промоција, рекламних материјала и сл.;
- 5.2.2. Праћење примјене постојећих закона и примјена казних одредби у случају избегавања или непоштовања обавеза;
- 5.2.3. Оснаживање лица са инвалидитетом и њихове организације како би се у случајевима кршења законских права прибјегло судској заштити и искористила неопходна правна средства.

Циљ 5.3. Створити предуслове за оснивање предузећа и осталих организационих облика за запошљавање инвалида

Активности:

- 5.3.1. Дефинисање привредних области погодних за оснивање предузећа и увођење номенклатуре занимања лица са инвалидитетом;
- 5.3.2. Јачање сарадње између Фонда за професионалну рехабилитацију и запошљавање, Агенције за развој средњих и малих предузећа и Завода за запошљавање Републике Српске у циљу стварања финансијске подршке оснивању предузећа за запошљавање лица са инвалидитетом;
- 5.3.3. Обезбјеђивање административних погодности и пружање стручне помоћи правним и физичким лицима од стране локалне заједнице;
- 5.3.4. Оснивање службе за истраживање и пружање помоћи лицима са инвалидитетом, предузећима и организацијама лица са инвалидитетом у идентификацији радних мјеста и запошљавању;
- 5.3.5. Формирање асоцијације предузећа за запошљавање лица са инвалидитетом ради њиховог јединственог наступа пред надлежним републичким и државним органима.

Циљ 5.4. Развити инклузивно тржиште рада

Активности:

- 5.4.1. Јачање менаџерских и предузетничких способности лица са инвалидитетом кроз развој њихових капацитета, вјештина и потенцијала;
- 5.4.2. Оснаживање приступа у области рада који преферира услуге посредовања у односу на приступ у којем је доминирала евиденција, те едукација особља у службама за запошљавање.

Циљ 5.5. Развити социјално предузетништво

Активности:

5.5.1. Оснивање заштитних радионица и радних центара.

Циљ 5.6. Унаприједити партнерство и дијалог јавног, невладиног и приватног сектора у области запошљавања и социјалне рехабилитације лица са инвалидитетом

Активности:

- 5.6.1. Подршка иницијативама организација и појединаца који се баве запошљавањем лица са инвалидитетом;
- 5.6.2. Едукације свих актера провођења политика у циљу што боље међусобне информисаности, координације рада и сензибилизације јавности о потребама и могућностима лица са инвалидитетом, без предрасуда, баријера и негативних ставова;
- 5.6.3. Увођење репрезентативности организација које представљају и заступају интересе лица са инвалидитетом;
- 5.6.4. У оквиру Министарства рада и борачко-инвалидске заштите, које је ресорно надлежно за ову област, иницирати да се образује и кадровски оспособи посебна организациона јединица која би искључиво обављала послове управе у области професионалне рехабилитације и запошљавања лица са инвалидитетом.

Област 6: ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ

Васпитно-образовни рад са дјецом и ученицима с посебним образовним потребама⁵ организован је у: редовним и посебним вртићима, специјалним установама, специјалним и инклузивним одјељењима редовних школа.

⁵ У Републици Српској се, према важећем правилнику о разврставању дјече и омладине, употребљава израз **дјеца са сметњама у физичком и психичком развоју**.

Редовни и посебни вртићи

Према доступним подацима, на подручју Републике Српске током 2008. године у вртиће је било уписано укупно 6.489 дјеце. Од тога броја, њих 103 или 1,54% била су дјеца са инвалидитетом.

Специјалне установе

Специјалне установе (школе, заводи, центри, домови) јесу посебне, издвојене установе које се баве образовањем, васпитањем, рехабилитацијом и/или смјештајем и радним оспособљавањем дјеце и омладине са сметњама у развоју. Обично су организоване у складу са категоријама развојних тешкоћа. Реализују посебне наставне планове и програме за одређене категорије и тип оштећења. Ове установе су углавном смјештене у градовима, па су дјеца која се у њима школују или бораве отуђена од породичног живота, рањива и изолована. Систем наставе је скуп, а стручњаци су доступни само малом броју ученика. образовање дјеце са сметњама у развоју у специјалним установама има за резултат одвојеност и изолацију.

На основу налаза и мишљења стручне комисије и рјешења о разврставању, у овим се установама школују дјеца са сметњама у физичком и психичком развоју. Ове установе су добро организоване и опремљене и у њима дјеца, према својим могућностима, добијају васпитно-образовне и рехабилитационе услуге, а неке имају и организован предшколски третман.

У установама социјалне заштите (домови за дјецу и омладину ометену у развоју) смјештена су теже или тешко ментално недовољно развијена лица која у овим установама понекад остају до краја живота, потпуно искључена, сегрегирана. Крајем 2008. године у Републици Српској било је организовано шест специјалних установа затвореног типа у којима се школовало 383 ученика са различитим сметњама. Због увођења инклузивног приступа у редовним школама, број ученика у овим установама се сваке године смањује.

У Дому за дјецу и омладину ометену у развоју у Приједору смјештено је 229 лица, од чега је њих 14 старосне доби до 19 година. У Вишеграду, у Заводу за женску дјецу и омладину, смјештено је укупно 154 лица, од чега је њих 14 старости до 19 година.

Специјална одјељења

У Републици Српској дјеца са сметњама и тешкоћама у развоју школују се и у посебним, специјалним одјељењима која су организована у редовним основним школама. У току школске 2008/09. године, у 187 основних школа (без музичких и специјалних) организован је рад 37 специјалних одјељења. Поред низа предности (дјеца су ближа својим породицама, укључена су у школске активности заједно са другом дјецом која немају тих проблема и сл.), овакав начин школовања има одређена ограничења. Недостатак стручног кадра, неприлагођеност простора и постојеће опреме утичу на квалитет образовања ове дјеце. Предвиђени образовни планови и програми не реализују се у потпуности, посебно логопедски третмани, психомоторне реедукације, корективне гимнастике, перипатологије и сл.

Дјеца са сметњама у развоју у редовним школама – инклузивни приступ

Процес увођења инклузивног приступа у организовању школе за дјецу са инвалидитетом у Републици Српској започео је нешто касније него у сусједним државама. У Хрватској је овај процес започео почетком осамдесетих година, у Словенији почетком деведесетих година прошлог вијека. У Србији и Црној Гори још увијек се даје предност диференцираној настави. У европским земљама, као што су Италија, Француска, Шпанија, Енглеска, укључивање дјеце са сметњама у физичком и психичком развоју у редован васпитно-образовни процес проводи се на свим нивоима школовања, професионалног оспособљавања и запошљавања.

Према истраживањима Републичког педагошког завода, у току школске 2008/09. године, у 174 редовне школе у Републици Српској било је уписано 108.026 ученика. Од овог броја, 945 је разврстаних (категорисаних) ученика са различитим сметњама. У средњим школама у Републици Српској, од укупно уписаних 46.771 ученика, 62 или 0,14%⁶ су са сметњама у развоју. Они се углавном школују у средњим стручним школама за трогодишња занимања.

Поред низа предности, у провођењу инклузивне наставе у редовној школи уочени су проблеми који се односе на непотпуну рану идентификацију и рани третман, неразвијен

⁶ Подаци Републичког педагошког завода.

тимски приступ у третману развојних проблема дјетета, постојање предрасуда и стереотипа, неедукованост постојећег кадра, материјално-техничку неопремљеност школа, баријере (техничке и социјалне), слабу сарадњу са надлежним институцијама, слабу подршку од стране локалне заједнице, непостојање механизма за праћење и евалуацију, законских одређења и потписаних договора.

Универзитетско школовање

Универзитетско школовање младих са посебним образовним потребама у Републици Српској, ако је то у складу са њиховим могућностима, одвија се на факултетима. Не постоје потпуне евиденције о броју студената са инвалидитетом који су уписани на неке од факултета у Републици Српској. Према подацима о броју студената са инвалидитетом који су остварили стипендију за изједначавање могућности, у посљедњих пет година 14 студената је завршило факултет, док се њих 30 налази у процесу студирања. Како би се олакшало студирање, универзитетске власти су приступиле адаптирању факултетских простора (изградња рампи, тоалета, набавка помагала и сл.). Такође, студентско организовање ових лица задњих година се побољшава. На Универзитету у Бањој Луци почео је да дјелује Центар за студенте са инвалидитетом, који од 2010. године треба да буде организациони дио Универзитета.

Уочени проблеми у школовању ученика са сметњама и тешкоћама у развоју

Нема законске регулативе која се тиче образовања одраслих лица са инвалидитетом у контексту цјеложивотног учења.

У свакодневной пракси користе се различите терминолошке одреднице и класификације. Такав приступ доводи до различитих тумачења, како у стручним круговима тако и у свакодневной комуникацији. Терминологија оштећења је незамјењива као помоћ у комуникацији и одржавању прецизности у кореспонденцији и публикацијама. Нажалост, у Републици Српској и БиХ (као и у земљама у окружењу) не постоји јединствена дефиниција инвалидности и особа са инвалидитетом. Различити системи користе различите концепте, што понекад резултује практичним проблемима.

Већина вртића, основних школа, средњих школа и факултета нису ријешили проблем архитектонских баријера.

Школе нису материјално и технички оспособљене за прихват ове дјеце: наставници нису обучени за рад, касни идентификација, разврставање и рани третман. Нема помоћи и подршке локалне заједнице.

Не постоје подзаконски акти којима су прописани ближи услови у погледу простора, опреме, уџбеника и наставних средстава за остваривање планова и програма у редовним вртићима, основним и средњим школама и факултетима за ученике одређене врсте и степена ометености. Редовне основне школе за ученике са сметњама у развоју примјењују прописе за рад у редовним основним школама, не узимајући у обзир посебне потребе ових ученика у смислу посебне опреме и наставних средстава, с обзиром на врсту и степен ометености (нпр. машине за обучавање Брајевом писму за слијепе и слабовиде, вибрациони столови за глуве и наглуве ученике, собе за сензорну стимулацију за вишеструко ометене ученике, итд.).

У финансирању специјалних установа и, уопште, школовању ове дјеце евидентне су веће потребе, на примјер, техничка помагала и дидактичка средства, асистенти у настави, стручни тимови, отклоњене баријере, одговарајући уџбеници итд. За све ове активности недостају средства, па се успорава и њихова реализација.

Постоји потреба за професионалним усавршавањем наставника и других стручњака који раде у специјалним установама или у редовним школама. Њихово усавршавање има два правца: педагошки и рехабилитациони. То захтијева додатно финансирање како би се подигао ниво професионализације струке.

Буџетом нису предвиђена средства за подршку инклузији. То конкретно значи да не постоје финансијски инструменти за подршку оним школама и установама у којима се већ налазе дјеца са сметњама и тешкоћама у развоју.

Квалитет образовно-васпитних постигнућа ученика са сметњама у развоју који се образују у специјалним школским институцијама до данас није измјерен, нема евалуације. То значи да не постоје подаци који процјењују ефикасност специјалног система образовања и васпитања.

Један број дјеце са сметњама у развоју налази се изван система образовања или се налази у редовним основним и средњим школама, али без неопходне подршке. Број оних који напуштају школу нарочито је изражен код ученика са сметњама и тешкоћама у развоју, затим Рома и других угрожених група, о чему не постоје поуздани подаци.

Недовољно пажње посвећено је образовању одраслих лица са инвалидитетом. Формални систем образовања за одрасле није системски разрађен, без јасних је стандарда за развијање поливалентних образовних модела који би били доступни и одраслим лицима са инвалидитетом.

Узроке велике незапослености лица са инвалидитетом треба тражити како у постојећој структури образовања (неприлагођеност занимања тржишту рада), тако и у постојећим предрасудама.

Образовни системи за дјецу са сметњама и тешкоћама у развоју (редовни и специјални) одвојени су. Мала је могућност да ученик који је уписан у специјалну школу, када постигне напредак или када се установи грешка у разврставању, буде упућен у редовну школу. Истовремено, ученик са сметњама у развоју који не постиже одговарајући успјех у редовној школи бива лако упућен у специјалну установу, а да прије тога нису предузете све мјере предвиђене законом да се ученику помогне.

У редовним школама налази се велики број ученика са сметњама у развоју, као што су ученици са граничним степеном интелектуалних способности, са тешкоћама у рецептивном и експресивном говору, блажег тјелесног инвалидитета, хронично обољела, хиперактивна, хипоактивна, дјеца са емоционалним сметњама, дјеца са поремећајима у понашању, дјеца из социјално угрожених средина, и сл. За ове ученике често се не раде додатни програми.

Родитељи једног броја ових ученика фактички не живе у брачној или ванбрачној заједници. Овако непотпуне, нестабилне породице и породице са поремећеним породичним односима додатно отежавају породичну ситуацију и умањују резултате успјеха лица са инвалидитетом.

Циљ 6.1. Усклађивање постојећих закона и подзаконских аката у образовању са принципима међународних докумената који третирају област инвалидности

Активности:

6.1.1. У Министарству просвјете и културе кадровски ојачати капацитете са стручним сарадником који би се бавио инклузијом дјеце са инвалидитетом у редовном систему образовања;

- 6.1.2. Усаглашавање постојећих правилника који третирају дјецу са сметњама и тешкоћама у развоју и лица са инвалидитетом у областима здравства, образовања и социјалне заштите;
- 6.1.3. Измјене и допуне Закона о основном и средњем образовању и васпитању (утврдити чланове којима се регулише инклузивно образовање и васпитање, сервисне службе, нова улога специјалних школа као ресурсних центара итд.);
- 6.1.4. Усвајање правилника о раду инклузивне школе/вртића;
- 6.1.5. Усвајање Правилника о организацији рада специјалних установа као ресурсних центара и Правилника о раду сервисних служби за подршку редовним установама.

Циљ 6.2. Унапређивање рада у редовним школама/вртићима по инклузивним принципима и успостављање ресурсних центара и сервисних служби као подршке редовном систему образовања, све по принципу промоције ученикових способности и потенцијала и континуираног праћења достигнућа кроз цијели процес образовања

Активности:

- 6.2.1. Организовање рада у редовним школама/вртићима по инклузивним принципима и показатељима;
- 6.2.2. Обавезна израда индивидуално прилагођених програма у раду са дјецом/ученицима са сметњама и тешкоћама у развоју;
- 6.2.3. Ученицима са инвалидитетом омогућити различите нивое постигнућа у односу на редовни наставни план и програм за сваки предмет и активност;
- 6.2.4. Трансформација специјалних школа/вртића у ресурсне центре подршке редовним установама који покривају један или више региона;
- 6.2.5. Отварање сервисних служби – подршка редовним установама за рад са дјецом и ученицима са сметњама и тешкоћама у развоју, њиховим родитељима и лицима са инвалидитетом у свим општинама у којима нема ресурсних центара;
- 6.2.6. Увођење цјелодневних програма у ресурсним центрима (бивше специјалне школе/вртићи);
- 6.2.7. Међусобна размјена информација и континуирано праћење достигнућа дјетета од почетка до краја процеса образовања (од вртића до краја факултета);

6.2.8. Прецизно одредити надзор и увид у остваривање закона и правилника који се тичу образовања и васпитања и рехабилитације ове дјецe/ученика повећањем надлежности инспекцијске службе када се ради о повреди права у оквиру система образовања и васпитања и социјалне и здравствене заштите.

Циљ 6.3. Обезбиједити финансијску подршку образовним установама ради реализације квалитетног и доступног образовања и васпитања дјецe и ученика са сметњама и тешкоћама у развоју

Активности:

- 6.3.1. Израдити приједлог за веће издвајање бруто друштвеног производа за образовање;
- 6.3.2. Обезбиједити континуирано повећање издвајања за образовање на годишњем нивоу;
- 6.3.3. Повећати издвајање средстава локалне управе и самоуправе за рад образовно-васпитних установа.

Циљ 6.4. Континуирано праћење и пружање подршке дјетету/ученику од рођења до поласка у школу и даље, те повезивање и умрежавање различитих установа, ресурсних центара (здравље, образовање и васпитање) на локалном нивоу преко сервисних служби

Активности:

- 6.4.1. Покренути рад сервисних служби и ресурсних центара на локалном нивоу с циљем повезивања и умрежавања различитих установа ресурсних центара.

Циљ 6.5. Унапређивање рада наставника/васпитача, стручних сарадника и других који раде са дјецом/ученицима са сметњама и тешкоћама у развоју

Активности:

- 6.5.1. На свим наставничким факултетима увести предмет кроз који ће се будући наставници упознати са методама и моделима рада са дјецом са тешкоћама у развоју (нпр. специјална педагогија или методика рада са дјецом са посебним потребама);
- 6.5.2. Обезбиједити одрживост специјалистичких студија за инклузивно образовање, те уз велику ангажованост Педагошког завода потенцирати стална стручна усавршавања наставника усмјерена на инклузивно образовање и подизање свијести о инклузији као филозофији живота;
- 6.5.3. Утврђивање листе компетенција за наставнике и стручне сараднике који раде у редовним инклузивним школама и ресурсним центрима (специјалним установама) са дјецом и ученицима са сметњама и тешкоћама у развоју;
- 6.5.4. Унапређивање програма професионалног развоја наставника за рад са дјецом и ученицима са сметњама и тешкоћама у развоју на основу усвојене листе компетенција;
- 6.5.5. Организовање семинара за перманентно стручно усавршавање наставника/васпитача и стручних сарадника у школама/вртићима;
- 6.5.6. У специјалним школама трансформисаним у центре развити активности подршке учитељима, наставницима и професорима користећи форум и размјену информација електронским путем кроз савјетовање за свако дијете посебно, те кроз успостављање интернет странице на којој би била постављена база података са индивидуалним плановима према врсти посебне образовне потребе којој сви наставници могу приступити.

Циљ 6.6. Обезбиједити већу физичку доступност у васпитно-образовним и другим установама и њихову адекватнију опремљеност у складу са стандардима и савременим тенденцијама

Активности:

- 5.6.5. Доношење одлуке о обавезном отклањању свих баријера у васпитно-образовним установама и смјештајним капацитетима;

5.6.6. Доношење правилника о неопходној опреми коју би свака образовна установа требало да има како би се обезбиједио несметан приступ и учење дјечи и одраслим лицима са сметњама и тешкоћама у развоју.

Циљ 6.7. Шира понуда уџбеника и пратеће литературе са дијеловима у којима су конкретније и једноставније представљени садржаји, богатије илустровани уџбеници, више прилагођени дјечи и ученицима са различитим сметњама и тешкоћама у развоју

Активности:

6.7.1. Расписати конкурсе за уџбенике и пратећи материјал који задовољавају потребе и интересовања дјече/ученика са сметњама и тешкоћама у развоју.

Циљ 6.8. Активирање медија ради развијања позитивних ставова када је у питању васпитање и образовање дјече/ученика са тешкоћама у развоју

Медији су данас важна социјална институција. У том смислу, медији би могли, у сарадњи са Министарством просвјете и културе и Републичким педагошким заводом Републике Српске, систематски и континуирано реализовати различите програме и активности које би допринијеле развијању позитивних ставова код шире и професионалне јавности, у односу на дјечу и омладину са сметњама и потешкоћама у развоју и лица са инвалидитетом.

Активности:

6.8.1. Путем медија, редовно, у свим информативним емисијама, укључити прилоге у којима су актери дјеча и млади, ученици и студенти са сметњама и тешкоћама у развоју са циљем сензибилизације теме школовања ових лица;

6.8.2. Креирати афирмативне тематске емисије о дјечи/младима са сметњама и тешкоћама у развоју;

6.8.3. У већ постојеће дјечије и образовне емисије укључити дјечу са посебним потребама као равноправне учеснике и госте емисија.

Циљ 6.9. Унапређење услова студирања за студенте са инвалидитетом

Активности:

- 6.9.1. Развој Центра за студенте са инвалидитетом као саставног дијела Универзитета који ће својим дјеловањем створити предуслове за студирање без обзира на функционално стање и ограничења студената;
- 6.9.2. Поновно успостављање стипендије за студенте са инвалидитетом као дио редовних стипендија при Министарству просвјете и културе Републике Српске.

Област 7: КУЛТУРА – ЛИЧНИ ИНТЕГРИТЕТ, ИНФОРМИСАЊЕ, КОМУНИКАЦИЈЕ, ПОДИЗАЊЕ СВИЈЕСТИ, РЕЛИГИЈА

Култура се схвата као комплекс јасних духовних, материјалних, интелектуалних и привредних одлика које су карактеристичне за друштво или друштвену групу.

Она најприје обухвата све облике умјетности и право на писмо, односно језик као носиоца система вриједности, начина живота, традиција и вјеровања, као и остала права људског бића, као што је слобода изражавања, што све доприноси људском достојанству и личном интегритету. Лица са инвалидитетом се, прије свега, одликују овим потребама и потенцијалима као духовне, интелектуалне и креативне личности.

Надаље, у складу са политичком, привредном и друштвеном димензијом културе, она је моћно оруђе за реинтеграцију лица са инвалидитетом, тако што ће им пружити прилику да успоставе и испуне своје пројекте, да остваре зараду од својих креативних и умјетничких потенцијала и стекну нове вјештине које се могу преносити у активности других сектора, а све у циљу њиховог потпуног и истинског интегрисања у друштво.

Право лица са инвалидитетом да слободно и активно учествују у умјетности и култури чини основу њиховог укључивања у друштво.

У Републици Српској се проводе активности које су допринијеле побољшању статуса лица са инвалидитетом у погледу задовољавања њихових културних, интелектуалних и креативних потреба. Министарство просвјете и културе Републике

Српске, односно његове републичке управне организације и републичке установе културе, поред одређеног броја отклоњених баријера и примјене олакшица у погледу улазница за изложбе и остале културне догађаје, проводе и друге активности које се односе на изграђивање одговарајућег става за суштинско укључивање лица са инвалидитетом, као што су запошљавање лица са инвалидитетом за извршавање оних послова на којима могу примјењивати своје знање и вјештине у установама културе на свим нивоима у Републици Српској.

Један од примјера је Музеј Републике Српске, који организује тактилне изложбе, остварује међународну и регионалну сарадњу у смислу стицања искуства за подршку лицима са инвалидитетом у оквиру које се врши обука особља за рад са лицима са инвалидитетом у сарадњи са СНwВ организацијом. У Музеју Републике Српске постоје и одређене иницијалне активности у погледу приступа културном наслеђу за лица са инвалидитетом, али ту иницијативу свакако треба наставити и учинити је што приступачнијом. Примјер сарадње са другом установом културе јесте Народно позориште Републике Српске које је уступило своју позорницу Специјалној библиотеци за слијепа и слабовида лица Републике Српске за позоришну представу „Лоповлуку нигдје краја нема“ – приликом гостовања казалишта „Нови живот“ из Загреба. Музеј Савремене умјетности Републике Српске, у координацији са умјетником Младеном Миљановићем, оставарило је сарадњу са удружењем ампутираца УДАС у реализацији пројекта „Осиро“.

Међутим, још увијек предстоје значајне промјене и доприноси у циљу суштинског укључивања лица са различитим облицима инвалидитета у области умјетности и културе. Иницијативе треба да крену од самих установа и организација културе и конвергентних сектора како би се отклонили сви облици баријера, а то, између осталог, подразумијева и примјену одговарајућих формата у области информација за лица оштећеног вида и слуха. Приступ и учествовање лица са инвалидитетом треба да буде несметан на свим културним манифестацијама, треба да се настави процес запошљавања, континуирана обука и међународна сарадња ради квалитетнијег остваривања пројеката у култури, итд.

Специјална библиотека за слијепа и слабовида лица Републике Српске – републичка установа културе

Специјална библиотека за слијепа и слабовида лица је основана Одлуком Владе Републике Српске у јулу 2006. године. Министарство просвјете и културе је, поред финансијске помоћи при оснивању библиотеке и њеном издвајању из Савеза слијепих Републике Српске, финансирањем плата и накнада трошкова запослених, повећало и износ средстава за њене програмске активности.

Библиотека располаже књижним фондом на Брајевом писму и у звучној техници са преко 1400 наслова, са преко 5.000 књижних јединица. Технички је савремено опремљена и располаже адекватном Брајевом штампаријом и тонским студијем и аудио-Брај интернет клуб читаоницом. Библиотека своје услуге пружа бесплатно. Тренутно је регистровано преко 500 корисника – читалаца, а задовољава потребе 2.000 слијепих и слабовидих лица из Републике Српске.

Библиотека је покренула поступак учлањења у Међународну асоцијацију библиотека IFLU. Остварује сарадњу са сродним библиотекама у сусједним земљама, у Београду, Новом Саду, Подгорици, Сарајеву и Загребу, са којима планира склопити протокол о сарадњи.

Оснивањем Специјалне библиотеке за слијепа и слабовида лица Републике Српске у значајној мјери су побољшани услови за задовољавање потреба лица са оштећењима вида у области културе, али потребе ове категорије, као и лица оштећеног слуха треба много квалитетније укључити у све области културног живота, а нарочито у области информативних медија и телевизије у прихватљивим облицима и технологијама.

Невладин сектор

У оквиру Организације ампутираца „УДАС“ дјелује и Галерија „Удас“, која је јединствена у Југоисточној Европи. Пружа могућност лицима са инвалидитетом и лицима без инвалидитета, младим студентима, неафирмисаним умјетницима, дипломираним умјетницима да организују своје изложбе. Организација ампутираца „УДАС“ константно је укључена у међународну и регионалну сарадњу подршке лицима са инвалидитетом. Заједно са регионалном канцеларијом за Југоисточну Европу Survivor Corps, Landmine Survivors Network BiH, укључена је у низ активности на регионалном нивоу.

Учешће у култури огледа се и у разноврсним облицима културних и умјетничких манифестација и програмских активности које се одвијају, такође, уз подршку ресора културе при Министарству просвјете и културе (и уз подршку осталих министарстава

Владе Републике Српске) у оквиру суфинансираних програма и пројеката по јавном конкурс у за суфинансирање пројеката/програма из области културе, који се третирају као јавна потреба у култури Републике Српске.

Суфинансирани су пројекти како са републичког, тако и са локалног нивоа: Организација ампутираца „УДАС“, Ликовна колонија Балкана; пројекат „Једнаке могућности за ликовно изражавање“; изложба радова чланова Организације ампутираца „УДАС“, организација за изложбе: Бања Лука, Источно Сарајево, Добој; Удружење параплегичара регије Бањалука – „Школа сликања за дјецу са инвалидитетом“; Удружење дјеце са посебним потребама „Нада“ Рудо – „Школа слика Република Српска“; Организација слијепих и слабовидих лица Фоча – „Књижевно вече поводом обиљежавања дана слијепих“ и Међуопштинско удружење глувих и наглувих – „Научимо гестовни говор“.

Услови у којима дјелују удружења лица са инвалидитетом, нарочито на локалном нивоу у Републици Српској, изузетно су тешки, односно далеко испод основних услова рада. Они често нису у стању да плаћају струју, а да и не помињемо опремљеност, односно компјутере (које углавном и немају), интернет конекције и остале предности које пружа савремена технологија.

Међусекторска подршка на нивоу Владе Републике Српске у сарадњи са локалним нивоом и сектором пословања требало би да предузме хитне кораке који се не односе само на директна новчана давања. Заједничке активности на проширењу врсте и обима услуга умногоме би помогле друштвеној интеграцији ове најосјетљивије категорије становништва.

Поред тога, тек предстоје значајне промјене и доприноси у циљу суштинског укључивања лица са различитим облицима инвалидитета у области умјетности и културе, те културног наслеђа. Приступ и учествовање лица са инвалидитетом треба да буду несметани и на свим културним манифестацијама. Иницијативе треба да крену од самих установа и организација културе и конвергентних сектора како би се отклонили сви облици баријера. Нарочиту пажњу треба обратити на обезбјеђивање да информације и културне манифестације у различитим форматима буду доступне лицима оштећеног слуха и вида.

Audiovisual Media Services Directive 2007, Article 3c – Директива ЕУ о услугама аудио-визуелних медија 2007, члан 3. став в) – има за циљ да унапређује приступ лица оштећеног вида и слуха у погледу услуга аудио-визуелних медија. Земље чланице ће охрабривати емитере у пружању услуга лицима оштећеног вида и слуха. Неки од начина који се предвиђају у том смислу су титлови и тумачи. Одредбе ове директиве треба примјењивати и у погледу дигиталне земаљске радио-дифузије.

Суштинску препреку представљају баријере које се односе на промјену става јавности у односу на лица са инвалидитетом уопште, па и њихове несумњиве умјетничке, креативне и духовне способности, односно њихово право да стекну статус самосталних умјетника и да живе од свог рада. Умјетници са инвалидитетом, било да су професионални или млади умјетници, суочавају се са малим примањима и проблемом да нађу и одрже запослење, имају мање могућности за стручно усавршавање, ограничен приступ обуци, отежан приступ информацијама и могућностима за финансирање и приступ фондовима. Умјетницима са инвалидитетом је потребна подршка за опрему, путовање и личне асистенте.

Лица са оштећењем слуха и вида имају ограничен приступ информацијама у свим аспектима комуникације. Када су у питању медији у Републици Српској, само државна телевизија емитује информативне емисије у пријеподневним терминима са тумачима за гестовни говор. Особе са оштећењем вида не могу пратити програме стране продукције, јер нису синхронизовани на наш језик. Иста ситуација је када је у питању свакодневна (службена) комуникација. У државним службама нису запослени гестовни тумачи, док лица са оштећењем вида ниједну информацију не могу добити у писаном облику јер се нигдје не користе штампачи на Брајевом писму. И информисање других лица са инвалидитетом је на веома ниском нивоу јер, када медији преносе информације значајне за њих, тежиште у информацијама стављају на њихове недостатке, а не на њихове способности и начине како могу реализовати своја права или се укључити у неке активности које су специфичне за њих. У Републици Српској ниједан електронски медиј нема континуирано емитовање емисија приступачних и посвећених свим категоријама лица са инвалидитетом, нити један штампани медиј нема серију чланака о лицима са инвалидитетом. Иако се, захваљујући труду организација лица са инвалидитетом (усмјереном ка медијима) и едукацијама, спорадично могу примијетити прилози у којима

се нагласак ставља на права и потенцијале лица са инвалидитетом, медији још увијек имају присутну дозу сензационализма када се приказују лица са инвалидитетом, а прилози о њима су базирани на медицинском и добротворном приступу инвалидности.

Свијест о правима особа са инвалидитетом је на веома ниском нивоу. Лица са инвалидитетом се посматрају као неко о коме треба да се брине и у већини случајева се сматра да су „они“ пасивни дио „нашег“ друштва. Стигма, као и осјећај мање вриједности, те немогућност задовољавања основних потреба (кретање, информисање, право на здравствену заштиту, образовање и друго) директно утичу на снижавање висине свијести особа са инвалидитетом и њихових породица. Активности које су усмјерене на подизање свијести јавности о правима лица са инвалидитетом углавном се спроводе у великим градовима, док се у руралним мјестима не зна ни тачан број лица са инвалидитетом.

Посебно је тешка ситуација када су у питању ментално недовољно развијена лица и лица са проблемима у менталном здрављу. Они су препуштени бризи родитеља који су у исто вријеме њихови и представници и заступници, тако да су они као лица неуочљиви у друштвеној заједници.

Ситуација у религијским установама је веома слична као и у друштву, па се лица са инвалидитетом ограничено укључују у религијске обреде. У посљедње вријеме је присутна тенденција за физичку приступачност, али је комуникацијска приступачност још увијек значајно ограничена.

Циљ 7.1. Унапређење приступа лицима са инвалидитетом културном наслеђу – приступ споменицима културе, природном и нематеријалном наслеђу и културном туризму

Активности:

- 7.1.1. Музеји, библиотеке и архиви на свим нивоима треба да у свој рад уграде планиран, систематичан и дугорочан приступ инвалидитету, да уваже потребе лица различитих облика инвалидитета као основни услов за испуњавање духовних и културних потреба;
- 7.1.2. Музеји, библиотеке и архиви треба да учине доступним, нарочито у процесу дигитализације, своју грађу и материјале, као и све остале информације везане за

дешавања и манифестације у наведеним установама, користећи одговарајуће формате за лица са оштећењем вида. Информације за потребе лица са менталним оштећењима треба да се прилагоде кроз употребу поједностављених текстова;

- 7.1.3. Археолошки, вјерски и остали споменици и локалитети од историјске и културне вриједности треба да у своју инфраструктуру укључе несметан приступ лицима са инвалидитетом.

Циљ 7.2. Обезбиједити равноправно учешће лица са инвалидитетом као публике у културним манифестацијама – музичким, позоришним и филмским

Активности:

- 7.2.1. Културне музичко-сценске, позоришне и филмске манифестације треба учинити доступним лицима са свим облицима инвалидитета, а нарочито лицима са оштећењем вида или слуха, а за потребе лица са менталним оштећењима треба да се прилагоде кроз употребу поједностављених текстова.

Циљ 7.3. Обезбиједити равноправно учешће лица са инвалидитетом која посједују креативне и интелектуалне способности, на културним, филмским и позоришним манифестацијама

Активности:

- 7.3.1. Оспособљавање лица са инвалидитетом у оквиру њихових удружења за израду што квалитетнијих пројеката како би се пријављивали на конкурсе, нарочито за ЕУ фондове.

Циљ 7.4. Омогућити лицима са инвалидитетом приступ креативним индустријама и омогућити стицање статуса слободних умјетника

Активности:

- 7.4.1. Обезбиједити статус слободног умјетника лицима са инвалидитетом у оквиру Закона о стицању статуса самосталних умјетника („Службени гласник Републике

Српске“, број 50/10), као и правима у области ауторских и сродних права на основу Закона о ауторским и сродним правима БиХ и Закона о индустријском власништву БиХ;

- 7.4.2. У складу са законодавством ЕУ и циљевима ЕУ стратегије која се односи на креативност и иновативност, повезати област професионалног, креативног рада лица са инвалидитетом са привредним сектором, предузетништвом, малим и средњим предузећима. У том смислу неопходна је сарадња са просвјетом, цјеложивотним учењем и образовањем за одрасле;
- 7.4.3. Обезбиједити лицима са инвалидитетом равноправан приступ умјетничким школама и академијама.

Циљ 7.5. Сензибилизација јавности за публику која обухвата лица са инвалидитетом и обезбјеђивање података у вези са публиком са инвалидитетом, те сензибилизација јавности за умјетност лица са инвалидитетом

Активности:

- 7.5.1. Подизање свијести, путем обуке, најприје оних који доносе одлуке и креирају политику и сва кретања у области подршке лицима са инвалидитетом – запослених у ресорним министарствима Владе Републике Српске, на локалним нивоима, а потом и шире јавности о вриједностима умјетничких радова лица са инвалидитетом;
- 7.5.2. Кратки документарни телевизијски филмови и сви остали облици телевизијских емисија треба да имају редовно прилоге о умјетничким активностима лица са инвалидитетом;
- 7.5.3. Успоставити показатеље о броју посјета лица са инвалидитетом музејима, библиотекама, архивима, историјским споменицима и локалитетима, позориштима и свим осталим музичко-сценским манифестацијама.

Циљ 7.6. Налажење нових облика финансирања за лица са инвалидитетом која се баве умјетношћу, самостално или у оквиру удружења

Активности:

- 7.6.1. Налажење нових облика финансирања, донација и спонзорстава са привредним факторима, како јавним тако и приватним институцијама и организацијама (банке и сл.) како би се подстакли и унапређивали пројекти лица са инвалидитетом;
- 7.6.2. Повећати ниво информисаности о могућностима приступа ЕУ фондовима који подржавају/финансирају активности из области културе и умјетности. С тим у вези, неопходно је редовно достављање информација о новим пројектима;
- 7.6.3. Креирање пореских олакшица у оквиру постојећег законодавства Републике Српске за лица са инвалидитетом која се баве умјетношћу професионално и аматерски. Финансијске и пореске олакшице се нарочито односе на удружења лица са инвалидитетом на локалном нивоу и у руралним областима (укинута индустријску струју и сл.), као и на неновчане олакшице или додатне таксе у оквиру пореског система за лица са инвалидитетом.

Циљ 7.7. Унапређивање међународне и регионалне сарадње**Активности:**

- 7.7.1. Наставити унапређење међународне и регионалне сарадње ради међукултурног дијалога. Искуство у тим програмима и пројектима треба да се користи у националним, односно локалним контекстима. Потребна је међусекторска сарадња на нивоу Владе Републике Српске, са локалним заједницама, као и сарадња са невладиним организацијама.

Циљ 7.8. Подстицати слободно примање и просљеђивање информација особама са инвалидитетом на оној висини квалитета и квантитета који је омогућен и осталим члановима друштва уз уважавање специфичности њихових потреба и могућности**Активности:**

- 7.8.1. Спровести истраживања у сврху снимања постојећег стања у вези с тим које начине и средства комуникације користе лица са инвалидитетом и које активности треба да се предузму у складу са њиховим захтјевима. Направити процјене потреба

едуковања и информисања о коришћењу нових информационих и комуникационих технологија;

- 7.8.2. Спровести едукацију лица са инвалидитетом о коришћењу нових информационих и постојећих расположивих комуникационих технологија;
- 7.8.3. Учинити приступачним службене информације лица са инвалидитетом у прихватљивим облицима и технологијама, зависно од индивидуалних могућности појединца – лица са инвалидитетом.

Циљ. 7.9. Објективно информисати јавност о инвалидитету и његовим посљедицама, о начину задовољавања потреба лица са инвалидитетом, те о потешкоћама које су узроковане негативним ставовима околине

Активности:

- 7.9.1. Укључити особе са инвалидитетом у програмске савјете јавних емитера;
- 7.9.2. Подржати отварање електронских и штампаних медија који имају за сврху промоцију права лица са инвалидитетом;
- 7.9.3. Подстицати обавезно увођење емисија посвећених тематици лица са инвалидитетом у редовној програмској шеми у електронским медијима, а исто тако и сталних рубрика у штампаним медијима;
- 7.9.4. Радити систематски и континуирано на едукацији новинара и уредника и промоцији социјалног приступа инвалидности, права и потенцијала лица са инвалидитетом у медијима;
- 7.9.5. Потребно је регулисати да одређени провајдери програмског садржаја на државном и регионалном нивоу буду обавезни да одређени дио програмског садржаја подрже сервисима који ће да омогуће праћење лицима са сензорним и менталним сметњама. Потенцијални сервиси који лицима са посебним потребама могу омогућити праћење програмског садржаја у дигиталном окружењу јесу: звучни описи, титлови, титлови који се могу одвојено додавати на слику, додатни видео за знаковни језик и говорни титлови.

Циљ 7.10. Побољшати приступачност религије лицима са инвалидитетом у сарадњи са религијским заједницама

Активности:

- 7.10.1. Остварити сарадњу са вјерским службеницима и упознати их са потребама лица са инвалидитетом и њиховим потребама и могућностима укључења у вјерске обреде;
- 7.10.2. Обезбиједити вјерску литературу прилагођену потребама лица са инвалидитетом;
- 7.10.3. Укључити вјерске службенике у рад организација лица са инвалидитетом како би остварили интеракцију и подигли свјест о правима и способностима лица са инвалидитетом.

Област 8: ПОРОДИЧНИ ЖИВОТ, СПОРТ И РЕКРЕАЦИЈА, ПРИСТУПАЧНОСТ

Лица са инвалидитетом се дефинишу као појединци са психофизичким и сензорним недостацима (са којима се рађају или их стичу током живота). Ови недостаци утичу на нарушавање њиховог интегритета као људских бића и онемогућавају им да се формирају, испоље и остваре као потпуно прихваћени чланови друштва. То нису болесна лица која би требало лијечити, али нису ни здрава, јер им је здравље дезинтегрисано психофизичким и сензорним недостатком. То доводи до физичке, менталне или сензорне неуравнотежености и онемогућава прилагођавање друштвеној средини, те владање властитим биолошким и социјалним могућностима. Ово је посебно карактеристично за ратне војне инвалиде, чија је инвалидност наступила изненада, изузетно трауматично и највећим дијелом код млађих људи, у пуној психофизичкој снази, без икаквих других здравствених тегоба и проблема. Уз све то, код већине њих се појавило и унутрашње незадовољство због опште економске и друштвено-политичке ситуације која је формирана након завршетка ратних сукоба и неадекватним статусом у односу на њихов допринос и жртву у процесу стварања Републике Српске.

Лица са инвалидитетом често имају проблеме у функционисању у породици, било да су носиоци породице или чланови породице. Инвалидитет је за већину грађана непознат појам и немају чест контакт са таквим проблемима, па је неопходно да се

породицама пружи конкретна подршка са упутствима везаним за њихове специфичне проблеме у свакодневном функционисању. Посебно треба нагласити специфичности везане за лица са проблемима у менталном здрављу, чије породице, ако нису припремљене за живот са особом која је промијенила своје понашање, доживљавају потпуни распад, а посљедице се огледају и у напредовању болести и потпуне дисфункционалности коју проузрокује инвалидитет. У породицама чији су чланови дјеца са инвалидитетом, терет инвалидитета највише носе мајке, које су цјелодневно посвећене дјечи, немају подршку у средини у којој живе, не раде, што утиче на укупан тежак економски положај породице.

Положај дјеце са инвалидитетом је више изложен ризику јер су породице углавном економски угрожене и нису у могућности саме да пруже одговарајућу заштиту дјечи са инвалидитетом. Због тога је Јавни фонд за дјечију заштиту увео посебне олакшице за остваривање права на дјечији доплатак породицама које имају дијете са инвалидитетом. Јавни фонд за дјечију заштиту финансира програме који омогућавају дјечи са инвалидитетом да користе услуге припреме за школу, која се организује кроз пројекте и програм социјализације дјеце. Ово је врло значајна подршка за породице са дјецом са инвалидитетом.

Савјет за дјецу је у оквиру својих програмских циљева разрадио и питања везана за дјецу са инвалидитетом. Омладински савјет Републике Српске је показао сензибилитет према младима са инвалидитетом и у оквиру Омладинске политике Републике Српске дефинисао и неколико питања везаних за младе са инвалидитетом.

Питање жена са инвалидитетом спомиње се у Џендер акционом плану, али не постоји адекватна мрежа која може активности зацртане у овом плану покренути у сарадњи са јавним институцијама и установама. У покрету лица с инвалидитетом и Координационом одбору Савеза организација инвалида Републике Српске, као кровној организацији за лица са инвалидитетом, жене, млади и националне мањине нису довољно заступљени.

Питања мањина са инвалидитетом, а посебно ромске популације, нису укључена у главне токове и стратегије које су везане за ове категорије. Традиционално се „подразумијева“ да се они уклапају у постојећу законску регулативу и мрежу услуга, али у

стварности њима нису доступне информације и ријетко користе могућности које постоје у друштву.

Питање приступачности је до сада ријешено Правилником о условима за планирање и пројектовање грађевина за несметано кретање дјеце и лица са умањеним тјелесним способностима („Службени гласник Републике Српске“, број 2/03, од 18. 01. 2003. године), којим се разрађују урбанистичко-технички услови за планирање простора јавних саобраћајних и пјешачких површина, прилаза грађевинама, пројектовање стамбених грађевина, грађевина за јавно коришћење и др., као и посебних уређаја у њима којима се обезбјеђује несметано кретање дјеце и лица са умањеним тјелесним способностима. Овај правилник је искоришћен за ширу кампању која се одвијала од 2001. до 2003. године, након којих се значајније започело са примјеном овог правилника у пракси.

Новим Приједлогом закона о уређењу простора и грађења, предвиђено је да грађевине са више стамбених јединица, јавне установе, те услужни и привредни објекти морају бити пројектоване и изграђене тако да се лицима са умањеним тјелесним способностима осигура несметан приступ, кретање, боравак и рад. Овим законом је, за разлику од важећег Закона о уређењу простора и грађења, предвиђена могућност извођења одређених радова, односно изградње одређене групе објеката, који се могу изводити/градити без прибављања одобрења за грађење, с тим што је претходно потребно обезбиједити локацијске услове. У ту групу спадају и радови на стубиштима, ходницима и слично, на промјени приступа објекту и унутар објекта ради омогућавања несметаног приступа и кретања у објекту лицима са умањеним тјелесним способностима уз претходно прибављену сагласност свих етажних власника.

Питање приступачности јавном превозу није покренуто у Републици Српској. Раније су постојале одређене бенефиције у саобраћају за лица која могу користити редовни јавни превоз, али се те повластице данас само спорадично одобравају.

Европски акциони план поставља питање доступности на највиши ниво. Приступачност омогућава слободу кретања за све грађане Европе. Дизајн за све обезбјеђује лакши приступ радним мјестима, што олакшава добијање и задржавање посла лицима са инвалидитетом и значајно доприноси друштву у економском и социјалном смислу. Све зграде чију изградњу финансира ЕУ морају бити приступачне. У европском

акционом плану се посебно ставља акценат на приступачност туристичких објеката за лица са инвалидитетом.

Улога спорта у животима лица са одређеном врстом и степеном инвалидитета је од непроцјењивог значаја, како у превентивном, тако и у рехабилитационом смислу. Ово се не односи само на њих лично, већ и на друштвену заједницу у цјелини, јер се стање у којем се налазе, негативно или позитивно, пројектује и на саму заједницу у којој егзистирају. Нема дилеме да је за цјелокупно друштво од изузетне важности да се то стање учини што прихватљивијим.

Традиција организованих савеза за спорт лица са инвалидитетом датира од краја Другог свјетског рата. Распадом бивше државе престаје да постоји и Савез за спорт и рекреацију инвалида Југославије, а као његов насљедник, након завршетка ратних сукоба у Босни и Херцеговини, оснива се Савез за спорт и рекреацију инвалида Републике Српске. Данас, поред овог савеза, који је све до 2006. године био потпуно пасиван и постојао само у административном смислу, функционишу и одређени грански спортски савези, у зависности од масовности и степена организованости појединих спортских дисциплина. Организације особа са инвалидитетом организују спортске сусрете, као што су Спортски сусрети глувих и наглувих, Специјална олимпијада и други.

Може се закључити да су лица са инвалидитетом, углавном, препуштена сама себи у погледу могућности да се баве спортом и у стварању неопходних услова да би то било изводљиво. Организоване активности су, првенствено, у облику повремених такмичења манифестационог карактера, а реализују се са великим потешкоћама, уз ослањање на добру вољу органа локалне самоуправе и спортских форума. Ипак, има и позитивних примјера организовања спорта за лица са инвалидитетом. Један од њих је модел функционисања Савеза сједеће одбојке инвалида Републике Српске, који је према процјени надлежних институција, али и представника медија, достигао веома висок ниво у организацији и провођењу сталних такмичења на просторима Републике Српске.

Да би унаприједили и развили спорт за лица са инвалидитетом, потребно је радити на стварању бољих услова за бављење спортом лица са инвалидитетом, подстицању лица са инвалидитетом за бављење спортским активностима, омогућавању лакшег приступа спортским објектима лицима са инвалидитетом, стварању стручног и квалификованог кадра за рад у клубовима и спортистима појединцима, као и на обезбјеђивању више

новчаних средстава за спортове лица са инвалидитетом из буџета Републике Српске, што би омогућило равноправно укључивање у сва такмичења регионалног и свјетског карактера.

Циљ 8.1. Реализација циљева Стратегије развоја породице Републике Српске који се односе на лица са инвалидитетом

Активности:

- 8.1.1. У циљу промоције породичног живота у заједници, међуресорном сарадњом, континуирано организовати промотивне и едукативне активности;
- 8.1.2. Ради омогућавања слободе избора за лица са инвалидитетом и за чланове њихових породица, осигурати различите облике квалитетне ванинституционалне подршке и регулисати законима о социјалној заштити, дјечијој заштити или породичним законом да су институције на локалном нивоу дужне организовати програме подршке за лица са инвалидитетом;
- 8.1.3. Законски регулисати и подизати свијест јавности о потреби поштовања права на приватност особа са инвалидитетом и њихових породица;
- 8.1.4. У савјетовалиштима организовати припрему и едукацију дјеце и младих са инвалидитетом о репродуктивном здрављу, будућим партнерским и родитељским улогама.

Циљ 8.2. Развој универзалног дизајна кроз осигурање приступачности јавним објектима

Активности:

- 8.2.1. Урадити измјене и допуне Правилника о условима за планирање и пројектовање грађевина за несметано кретање дјеце и лица са умањеним тјелесним способностима и ускладити га са Директивом ЕУ о изградњи. Провести едукацију интересних група о питањима приступачности са којима се сусрећу лица са инвалидитетом са нагласком на стварне стандарде о приступачности који се користе у ЕУ;

- 8.2.2. Подржавати увођење универзалног дизајна у школски програм свих занимања укључених у изградњу окружења и Европских стандарда за приступачност. Организовање посебних семинара за професионалце и размјена искустава са земљама чланицама ЕУ на тему приступачности;
- 8.2.3. Основати Фонд за универзални дизајн у којем би се обезбиједила средства за његов развој и примјену;
- 8.2.4. Код изградње нових објеката надгледати приступачност, а код постојећих објеката који нису приступачни утврдити стање и направити оперативне планове;
- 8.2.5. Све правилнике који одређују услове за изградњу и уређење туристичких мјеста ускладити са међународним стандардима за туристичке и културне објекте.

Циљ 8. 3. Обезбјеђење приступачности јавном превозу и обезбјеђење специјалног превоза – обезбиједити приступачност у јавном саобраћају

Активности:

- 8.3.1. Обезбиједити приступачне пјешачке прелазе, звучне семафоре, стајалишта, пероне и паркиралишна мјеста за лица са инвалидитетом на свим мјестима на којима то није учињено;
- 8.3.2. Ускладити постојећу законску регулативу у домену саобраћаја и комуникација са директивама ЕУ на нивоу БиХ и Републике Српске и у складу са тим законски обавезати увођење прилагођених аутобуса, жељезничке вагоне и друга возила у јавном превозу;
- 8.3.3. Обезбиједити у јавном саобраћају специјални превоз за лица која користе инвалидска колица.

Циљ 8.4. Унаприједити спорт за лица са инвалидитетом

Активности:

- 8.4.1. Израдити јасну политику о учешћу спортиста са инвалидитетом на Параолимпијским играма на свјетским и европским првенствима, учешће на Специјалној олимпијади, на првенствима за слијепе и слабовиде и глуве и наглуве

- и другим међународним првенствима за спортисте са инвалидитетом. Извршити хитну реорганизацију Параолимпијског комитета БиХ и, у сарадњи са Министарством цивилних послова БиХ, отворити канцеларију Параолимпијског комитета у Бањој Луци, како би спортисти са инвалидитетом из Републике Српске могли учествовати равноправно на такмичењима;
- 8.4.2. Стварање стручног кадра за рад са лицима са инвалидитетом да би се обезбиједио већи број квалитетних такмичара који промовишу земљу на међународној спортој сцени, као веће и брже суштинско интегрисање лица са инвалидитетом у све сегменте друштвеног живота;
- 8.4.3. Омогућити лицима са умањеним интелектуалним способностима свакодневно бављење спортом и постизање резултата и на домаћим и на међународним такмичењима;
- 8.4.4. Активности на промоцији и примјени члана 38. Закона о спорту („Службени гласник Републике Српске“, бр. 4/02, 66/03. и 73/08), којим је дефинисано да се спортске активности инвалидних лица финансирају дијелом из буџета Републике Српске и општинских буџета, али и из средстава Фонда пензијско-инвалидског осигурања и Фонда здравственог осигурања;
- 8.4.5. Промотивне активности у циљу афирмације спорта за лица са инвалидитетом – да лица са инвалидитетом лакше дођу до информације о томе гдје, коме, када и како да се обрате уколико желе да се баве спортско-рекреативним активностима;
- 8.4.6. Повећати спортску активност лица са инвалидитетом;
- 8.4.7. Спортски савези, спортске организације, односно клубови лица са инвалидитетом који реализују такмичарске активности током цијеле године, треба да се више финансијски подрже. Такође, неопходно је обезбиједити јавност и контролу утрошка финансијских средстава како би се заштитили од злоупотребе и манипулисања спортистима инвалидима.

Област 9: ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЛИЦА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ

Усвајањем Закона о удружењима и фондацијама у Републици Српској дошло је до оснивања великог броја сада већ активних удружења и организација лица са

инвалидитетом. Као дио онога што се назива „цивилно друштво“, невладине организације које програмски и актуелно заступају интересе појединаца и група лица са инвалидитетом чиниле су то и чине са промјењивим успјехом. Поред ових организација, постоје и „традиционалне организације“ које окупљају лица са инвалидитетом по типу инвалидности и спортске организације лица са инвалидитетом. Традиционалне организације лица са инвалидитетом и организације по типу инвалидности проглашене су организацијама од јавног интереса за Републику Српску.

Организације које су добиле статус организација од јавног интереса јесу: Борачка организација Републике Српске (Одбор ратних војних инвалида), Организација ампутираца „УДАС“, Савез дистрофичара, Савез инвалида рада, Савез глувих и наглувих, Савез слијепих Републике Српске, Савез параплегичара, обољелих од дјечије парализе и осталих тјелесних инвалида, Савез удружења за помоћ ментално недовољно развијеним лицима. Ове организације, са изузетком Савеза слијепих Републике Српске, окупиле су се у Координациони одбор Савеза организација инвалида Републике Српске. Лидери у организацијама чланицама углавном су мушкарци старије доби. Жене и млади су мање заступљени у рукавствима ових организација.

На локалним нивоима су присутне тенденције стварања одбора који координишу рад и сарадњу организација лица са инвалидитетом са локалним властима. У току су активности око израде и усвајања плана активности за лица са инвалидитетом у појединим општинама.

Оцјењујући генерално, већина организација нема довољно изграђене ресурсе и не располаже адекватним материјално-техничким, просторним и кадровским условима за рад. Имају изражен проблем финансирања и налазе се на ивици опстанка, што се негативно рефлектује на укупан утицај ових организација у друштву. Низак ниво образовне структуре лица са инвалидитетом и мали избор високообразованих стручних кадрова који су спремни да активно учествују у раду организација додатно оптерећује стање.

Конкуренција и ривалитет, као и међусобно неповјерење међу организацијама доводи до слабије сарадње и раслојавања инвалидског покрета.

Руководства организација нису довољно едукована, нарочито у примјени савремених метода рада и организовања менаџмента. Подршка владиног сектора раду организација инвалида слаба је и некоординисана на свим нивоима.

Главна спона између Владе Републике Српске и Савеза организација инвалида Републике Српске је Интерресорно тијело, које има основну улогу креатора политике и стратегије о инвалидности и основни је филтер за селекцију прописа који се предлажу за даљу процедуру према Влади и Народној скупштини Републике Српске. Тренутно су у Интерресорном тијелу заступљени представници министарстава Владе Републике Српске и само један представник Координационог одбора Савеза организација инвалида Републике Српске. Министарство надлежно за рад Интерресорног тијела је Министарство здравља и социјалне заштите.

У будућем раду битно је обезбиједити легислативу којом ће се регулисати репрезентативност и начин организовања правних субјеката од локалног до републичког нивоа. У складу са стандардним правилима и Конвенцијом Уједињених нација о правима лица са инвалидитетом, овом легислативом неопходно је обухватити сва питања којима се регулише организовање организација лица са инвалидитетом.

Циљ 9.1. Радити на стварању правних, материјалних и других претпоставки за развијање и пружање подршке у раду организацијама лица са инвалидитетом у свим срединама

Активности:

- 9.1.1. Урадити документацију о организацијама особа са инвалидитетом и потписати Меморандум о сарадњи између Владе Републике Српске и организација особа са инвалидитетом;
- 9.1.2. Формирати коалицију, координациони одбор или вијеће свих организација лица са инвалидитетом на нивоу Републике Српске;
- 9.1.3. Питање рада и дјеловања организација уврстити у поље интересовања Интерресорног тијела.

Циљ 9.2. Развијати критеријуме по којима ће се осигурати финансирање рада организација лица са инвалидитетом, као и критеријуме за праћење успјешности рада организација како би се подршка пружала у складу са оствареним резултатима

Обезбиједити буџетска средства која ће допринијети бољем функционисању организација лица са инвалидитетом. Организације лица са инвалидитетом ће успоставом буџетског начина финансирања за социјално укључивање имати осигурану будућност, опстанак и системско рјешење.

На свим нивоима власти Републике Српске треба да се обезбиједи посебна буџетска средства за пројекте и програме организација лица са инвалидитетом.

Треба вредновати пројекте и програме с обзиром на успостављене партнерске односе с другим организацијама цивилног друштва.

Активности:

- 9.2.1. Обезбјеђивање буџетског начина финансирања организација лица са инвалидитетом;
- 9.2.2. Обезбјеђивање посебних средстава за пројекте и програме за лица са инвалидитетом.

Циљ 9.3. Прихватити организације лица са инвалидитетом као партнере и признати им савјетодавну улогу приликом припремања приједлога закона, административних и других мјера из области инвалидности, као и праћења и евалуације њихове примјене

Организације лица са инвалидитетом треба да буду мост између државе и појединца са инвалидитетом. Нагласак је на партнерском, а не само партиципативном односу.

Предлаже се израда посебног закона о организацијама лица са инвалидитетом и закона о хуманитарним организацијама, у коме би били дефинисани јасни критеријуми стандарда рада организација лица са инвалидитетом (лиценцирање), као и обавеза периодичног тестирања или мониторинга њиховог рада. Постојећим Законом о

фондацијама и удружењима није регулисан посебан статус и значај организација лица са инвалидитетом.

Треба подстицати заједничко дјеловање различитих организација цивилног друштва, лица са инвалидитетом и Владе Републике Српске у остваривању одређених интереса и потреба ових лица.

Активности:

9.3.1. Проводити пројекте и програме у партнерству са организацијама лица са инвалидитетом и другим организацијама цивилног друштва;

9.3.2. Укључивање лица са инвалидитетом у доношење стратегија, закона и других докумената који регулишу питања лица са инвалидитетом.

Циљ 9.4. Подстицати усавршавање и едукацију запослених и чланова организација лица са инвалидитетом у циљу подизања капацитета организација лица са инвалидитетом и усавршавања вјештина при пружању подршке чланству

Треба константно радити на едукацији и подизању капацитета особља организација лица са инвалидитетом, изграђивању тимова за подршку члановима организација у процесу интеграције и укључивања у заједницу.

Организације лица са инвалидитетом треба третирати као заговараче права лица са инвалидитетом и оспособити их да учествују у доношењу одлука које ће гарантовати поштовање људских права лица са инвалидитетом.

Владине институције треба да препознају и уваже организације лица са инвалидитетом као експерте у дефинисању потреба лица са инвалидитетом.

Активности:

8.4.8. Континуирано радити на програмима едукације особља организација лица са инвалидитетом;

8.4.9. Изградити тимове за подршку члановима организација лица са инвалидитетом на свим нивоима власти;

- 8.4.10. Подстицати локалне организације лица са инвалидитетом да се повезују на локалном нивоу између себе и са локалним властима и институцијама и дјелују у складу са планом акције за лица са инвалидитетом на локалном нивоу;
- 8.4.11. Обезбиједити и подржати међународне пројекте које реализују организације лица са инвалидитетом, као и чланство организација у међународним асоцијацијама;
- 8.4.12. У свим међународним програмима обезбиједити поштовање права лица са инвалидитетом и доступности програма за њих;
- 8.4.13. Подржати издавачку дјелатност организација особа са инвалидитетом.

ПРАЋЕЊЕ РЕАЛИЗАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ

Праћење реализације Стратегије биће фокусирано на редовно прикупљање информација и учестало провјеравање краткорочног и дугорочног напретка, те анализе посредних ефеката. За реализацију праћења и провођења Стратегије биће задужено Интерресорно тијело до отварања Канцеларије за питања лица са инвалидитетом. Минимално два пута годишње надлежно тијело анализираће постигнуте резултате и будуће активности.

Надлежно тијело ће развити систем праћења реализације Стратегије са релевантним индикаторима. Систем праћења треба да буде развијен тако да се њиме може пратити непосредна примјена стратешких рјешења, одрживост и квалитет планираних активности. Ради потпуности праћења реализације Стратегије, током надгледања потребно је обавезно укључити и представнике организација лица са инвалидитетом.

Сам процес праћења реализација Стратегије одвијаће се кроз:

1. праћење реализације појединих активности произашле из циљева Стратегије,
2. праћење реализације буџета надлежних институција, установа и тијела према активностима произашлим из Стратегије,
3. праћење промјене стања у областима друштвеног дјеловања фокусирано на ефекте произашле из Стратегије,
4. праћење нивоа задовољства корисничке популације и нивоа сензибилности дијелова система и опште јавности ефектима провођења Стратегије.

Укупан прогрес реализације Стратегије валоризоваће надлежна тијела у форми годишњих извјештаја који ће бити разматрани у органима извршне власти различитих нивоа. Годишњи извјештај о праћењу резултата реализације Стратегије засниваће се на анализама сва четири процеса и они ће се разматрати на републичком и локалном нивоу. Разматрање извјештаја ће се обављати уз пуну партиципацију организација лица са инвалидитетом.

ФИНАНСИРАЊЕ ПРОВОЂЕЊА СТРАТЕГИЈЕ

Средства неопходна за реализацију Стратегије обезбјеђиваће се на годишњем нивоу у оквиру буџетског планирања сваке надлежне институције, а у складу са предвиђеним активностима. С обзиром на чињеницу да се одређени дио средстава већ реализује кроз разне активности намијењене задовољавању потреба лица са инвалидитетом, та ће се средства сматрати дијелом средстава неопходних за провођење Стратегије. Ради праћења финансирања активности из Стратегије, неопходно је та средства аналитички изразити као средства намијењена провођењу Стратегије. У складу са стратешким опредјељењима и планираним активностима, свака надлежна институција ће предузети додатне радње ради обезбјеђивања неопходних средстава за провођење осталих активности које су у њиховој надлежности, а које произлазе из Стратегије. Средства обезбијеђена из пројектних или донаторских активности такође ће се сматрати средствима намијењеним провођењу Стратегије.

Средства неопходна за реализацију Стратегије биће исказана у оквиру годишњих акционих планова које ће развијати и усвајати надлежна министарства, локалне заједнице, институције и установе у чијим дјелатностима се реализују активности намијењене лицима са инвалидитетом.

САДРЖАЈ

УВОД	стр. 2
Област 1: ПОЛОЖАЈ ЛИЦА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У ЗАКОНОДАВСТВУ И ЊИХОВО УЧЕШЋЕ У ЈАВНОМ И ПОЛИТИЧКОМ ЖИВОТУ	стр. 5
Област 2: ЕКОНОМСКА САМОСТАЛНОСТ ЛИЦА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ И ЕКОНОМСКЕ БЕНЕФИЦИЈЕ	стр. 9
Област 3: СОЦИЈАЛНА СИГУРНОСТ ЛИЦА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ И СОЦИЈАЛНА ПОДРШКА	стр. 11
Област 4: ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА, РЕХАБИЛИТАЦИЈА И ПРОЦЈЕНА ИНВАЛИДИТЕТА	стр. 18
Област 5: ЗАПОШЉАВАЊЕ И ПРОФЕСИОНАЛНА РЕХАБИЛИТАЦИЈА	стр. 22
Област 6: ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ	стр. 25
Област 7: КУЛТУРА – ЛИЧНИ ИНТЕГРИТЕТ, ИНФОРМИСАЊЕ, КОМУНИКАЦИЈЕ, ПОДИЗАЊЕ СВИЈЕСТИ, РЕЛИГИЈА.....	стр. 31
Област 8: ПОРОДИЧНИ ЖИВОТ, СПОРТ И РЕКРЕАЦИЈА, ПРИСТУПАЧНОСТ	стр. 37
Област 9: ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЛИЦА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ	стр. 41
ПРАЋЕЊЕ И НАДГЛЕДАЊЕ РЕАЛИЗАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ	стр. 44

